

BIDRAG TILL
SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

H) Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 3.

ÅREN

1866—1870.

VERMLANDS LÄN.

1. Länets indelning och naturliga beskaffenhet.

Vermlands län, omfattande hela provinsen Vermland med undantag af Karlskoga härad, som hör till Örebro län, har under den tid, denna berättelse afser, till sina yttre gränser icke undergått någon förändring. I afseende å arealen saknas fullt säkra uppgifter, men det antages, att länet innesluter ungefär 148 qv.-mil, deraf sjöar och andra vattendrag skola upptaga 14 qv.-mil; dock är länets andel i Venern häri icke inberäknad.

Inom länet äro belägna tre städer med egen jurisdiktion, nemligen Karlstad, Kristinehamn och Filipstad samt köpingen Arvika, hvilken i judicielt hänseende lyder under Jösse häradsrätt. I öfrigt är länet i judicielt hänseende fördeladt i sex domsagor, nemligen:

Öster-Sysslets: omfattande Visnums, Fernebo, Ölme och Väse härad;

Mellan-Sysslets: Karlstads, Grums och Kils härad;

Söder-Sysslets: Gillbergs, Näs och Nordmarks härad;

Fryksdals: Fryksdals härads öfre och nedre tingslag, af hvilka det förra förut tillhört Elfdals och det senare Jösse härads domsaga, men numera till följd af Kongl. brefvet den 7 Mars 1856 förenats till serskild domsaga;

Jösse: numera omfattande endast Jösse härad; samt

Elfdals: Elfdals öfre och nedre tingslag samt Nyeds härad, hvilket senare jemlikt nyss åberopade Nådiga bref utbrutits från Öster-Sysslets domsaga.

Beträffande den kyrkliga fördelningen hafva dels till följd af äldre beslut och dels med anledning af derom väckta förslag i sammanhang med den ännu fortgående regleringen af presterskaps framtida löneinkomster följande förändringar i länets ecklesiastiska indelning blifvit bestämda och delvis genomförda, sålunda:

att Näsräms, Gåsborns och Brattfors församlingar, hvilka förut utgjort annexer till Filipstads pastorat, hvar för sig nu äro serskilda gäll;

att Nordmarks församling med en folkmängd år 1868 af 2,500 personer äfvenledes skall skiljas från Filipstads pastorat och bilda eget gäll;

att Alsters socken blifvit skild från Väse pastorat och nu utgör serskildt gäll;

att Elfdals pastorat, bestående af Ny och Dalby socknar jemte Södra och Norra Finnskoga kapellförsamlingar, delas till trenne pastorat, så att Ny socken, med inrättande af serskild annex och kyrka å socknens finnbygd samt anställande af egen prest derstädes, skall utgöra ett pastorat, hvars folkmängd 1867 uppgick till 3,622 personer; att Dalby socken med en folkmängd af 3,300 personer bildar ett, samt att Södra och Norra Finnskoga kapellförsamlingar med en sammanräknad folkmängd af 3,100 personer utgöra ett gäll, med serskild prest jemväl vid det Norra eller s. k. Höljes kapell;

att från Kölns pastorat, som består af Kölns och Eda socknar i Jösse härad samt Jernskogs och Skillingmarks församlingar i Nordmarks härad med en sammanräknad folkmängd år 1869 af 12,390 personer, Eda socken, hvars folkmängd uppgår till 5,142 personer, skall afskiljas till serskildt gäll och komminister anställas i Skillingmarks församling;

att Sunne pastorat, omfattande Sunds eller Sunne, Östra Emterviks, Vestra Emterviks och Gräsmarks socknar med en folkmängd af 22,731 personer, delas till fem pastorat sålunda, att af Sunds socken bildas 2 pastorat under benämning Östra och Vestra Sund samt öfriga 3 församlingar utgöra hvardera ett gäll; samt

INLEDNING

TILL

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetat och utgivet af Statistiska centralbyrån – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kungl. Maj:ts befallninghavande i Stockholms stad och i rikets 24 län avger underdåniga femårsberättelser av statistiskt innehåll.

Berättelserna består av två avdelningar.

Första avdelning består av följande rubriker:

- 1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet**
- 2. Innevånare**
- 3. Näringar**
- 4. Kommunikationsanstalter och varubyten**
- 5. Kameralförhållanden**
- 6. Politi.**

Andra avdelning är en tabellbilaga.

Statistiska centralbyrån samlar in och utger ett sammandrag för hela riket av samtliga femårsberättelsernas huvudsakliga innehåll.

Föregångare:

Kongl. maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1822-1851/55.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Underdånig berättelse	1-72.
1. Länets indelning och naturliga beskaffenhet.....	1.
2. Innevånare.....	3.
3. Näringar.....	5.
Tab. Litt. A. Egovidd och dess användande till serskilda odlingsföremål år 1870.....	5.
Tab. Litt. B. Utsäde och skörd år 1870.....	5.
Tab. Litt. C. Underhållna kreatur år 1870.....	5.
4. Kommunikationsanstalter och varubyten.....	11.
5. Kameralförhållanden.....	16.
Tab. Litt. D. Minuthandel med och utskänkning af spirituösa drycker under åren 1866-1870.....	17.
6. Politi.....	18.
 Tabellbilagor	 24-35.
Tab. N:o 1. Folkmängd.....	24.
Tab. N:o 2. Jordbruk.....	24.
Tab. N:o 3. Boskapsskötsel.....	24.
Tab. N:o 4. Skogshushållning.....	25.
Tab. N:o 5. Dödade rofdjur.....	25.
Tab. N:o 6. Af rofdjur dödade husdjur.....	25.
Tab. N:o 7 a. Bruk, fabriker och manufaktur-inrättningar år 1870.....	26.
Tab. N:o 7 b. Handtverkare och idkare af annan näring samt deras arbetare år 1870.....	27.
Tab. N:o 8. Allmänna vägar, gästgifverin och skjutsning.....	28.
Tab. N:o 9 a. Sjöfart, år 1870.....	29.
Tab. N:o 9 b. Handlande och deras betjening, år 1870.....	29.
Tab. N:o 10 a. Hemman och jordlägenheter m.m. å landsbygden, år 1870.....	30.
Tab. N:o 10 b. Jordområde och egendomar i städerna, år 1870.....	31.
Tab. N:o 11. Laga skiften under åren 1866-1870.....	31.
Tab. N:o 12. Krono-uppbörden.....	32-33.
Tab. N:o 13. Sparbankerna.....	34.
Tab. N:o 14. Fattigvården.....	35.

BIDRAG TILL
SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

H) Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 3.

ÅREN

1866—1870.

VERMLANDS LÄN.

1. Länets indelning och naturliga beskaffenhet.

Vermlands län, omfattande hela provinsen Vermland med undantag af Karlskoga härad, som hör till Örebro län, har under den tid, denna berättelse afser, till sina yttre gränser icke undergått någon förändring. I afseende å arealen saknas fullt säkra uppgifter, men det antages, att länet innesluter ungefär 148 qv.-mil, deraf sjöar och andra vattendrag skola upptaga 14 qv.-mil; dock är länets andel i Venern häri icke inberäknad.

Inom länet äro belägna tre städer med egen jurisdiktion, nemligen Karlstad, Kristinehamn och Filipstad samt köpingen Arvika, hvilken i judicielt hänseende lyder under Jösse häradsrätt. I öfrigt är länet i judicielt hänseende fördeladt i sex domsagor, nemligen:

Öster-Sysslets: omfattande Visnums, Fernebo, Ölme och Väse härad;

Mellan-Sysslets: Karlstads, Grums och Kils härad;

Söder-Sysslets: Gillbergs, Näs och Nordmarks härad;

Fryksdals: Fryksdals härads öfre och nedre tingslag, af hvilka det förra förut tillhört Elfdals och det senare Jösse härads domsaga, men numera till följd af Kongl. brefvet den 7 Mars 1856 förenats till serskild domsaga;

Jösse: numera omfattande endast Jösse härad; samt

Elfdals: Elfdals öfre och nedre tingslag samt Nyeds härad, hvilket senare jemlikt nyss åberopade Nådiga bref utbrutits från Öster-Sysslets domsaga.

Beträffande den kyrkliga fördelningen hafva dels till följd af äldre beslut och dels med anledning af derom väckta förslag i sammanhang med den ännu fortgående regleringen af presterskaps framtida löneinkomster följande förändringar i länets ecklesiastika indelning blifvit bestämda och delvis genomförda, sålunda:

K. M:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1866—1870. Vermlands län.

att Näsräms, Gåsborns och Brattfors församlingar, hvilka förut utgjort annexer till Filipstads pastorat, hvar för sig nu äro serskilda gäll;

att Nordmarks församling med en folkmängd år 1868 af 2,500 personer äfvenledes skall skiljas från Filipstads pastorat och bilda eget gäll;

att Alsters socken blifvit skild från Väse pastorat och nu utgör serskildt gäll;

att Elfdals pastorat, bestående af Ny och Dalby socknar jemte Södra och Norra Finnskoga kapellförsamlingar, delas till trenne pastorat, så att Ny socken, med inrättande af serskild annex och kyrka å socknens finnbygd samt anställande af egen prest derstädes, skall utgöra ett pastorat, hvars folkmängd 1867 uppgick till 3,622 personer; att Dalby socken med en folkmängd af 3,300 personer bildar ett, samt att Södra och Norra Finnskoga kapellförsamlingar med en sammanräknad folkmängd af 3,100 personer utgöra ett gäll, med serskild prest jemväl vid det Norra eller s. k. Höljes kapell;

att från Kölns pastorat, som består af Kölns och Eda socknar i Jösse härad samt Jernskogs och Skillingmarks församlingar i Nordmarks härad med en sammanräknad folkmängd år 1869 af 12,390 personer, Eda socken, hvars folkmängd uppgår till 5,142 personer, skall afskiljas till serskildt gäll och komminister anställas i Skillingmarks församling;

att Sunne pastorat, omfattande Sunds eller Sunne, Östra Emterviks, Vestra Emterviks och Gräsmarks socknar med en folkmängd af 22,731 personer, delas till fem pastorat sålunda, att af Sunds socken bildas 2 pastorat under benämning Östra och Vestra Sund samt öfriga 3 församlingar utgöra hvardera ett gäll; samt

att från Arvika pastorat, hvilket förut utgjordes af Arvika, Ny, Elgå, Gunnarskogs och Bogens socknar, de två sistnämnda blifvit afskilda och nu utgöra serskildt gäll.

Utom i oförmälda Filipstads, Väse, Elfdals, Kölns, Sunne och Arvika pastorat har *reglering af presterskapets löneinkomster* blifvit i öfverensstämmelse med Kongl. förordningen den 11 Juli 1862 uppgjord jemväl i Nors, Ölme, Kristinehamns, Millesviks, Kroppa, Karlstads, Nyeds, Näsräms, Gåsborns och Blomskogs pastorat.

I den mån de sålunda verkställda regleringarna hinna att genomföras kommer pastoratens antal att ökas från 30 till 43, dock utan någon förändring i kontraktsindelningen, så att prosteriens antal fortfarande utgör 9. Enligt Ed. Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes senaste femårsberättelse är länet vidare fördeladt i 87 kyrksocknar, men nästföregående berättelse upptager deremot 88 sådana församlingar. Denna olikhet i uppgiften härleder sig antagligen derifrån, att inom Ekshärads pastorat, hvilket endast utgöres af tre socknar, nemligen Ekshärad, Råda och Sunnemo, jemväl finnes ett på senare tider inrättadt kapell, "Gustaf Adolf" kalladt, men denna sålunda bildade kapellförsamling utgör endast med hänseende till de rent kyrkliga för rättningarna ett serskildt samfund, men tillhör i öfrigt fortfarande Ekshärads socken.

I afseende å den *administrativa indelningen* har den förändring under femårsperioden egt rum, att genom Kongl. brefvet den 20 Augusti 1867 Nordmarks härad blifvit skildt från Söder-Sysslet och bildar nu ett serskildt fögderi. Kronofogden i Söder-Sysslet tillkommer dock att fortfarande handhafva och slutligen redovisa de verkställighetsärenden, som afse Nordmarks härad och till kronofogden inkommit före 1867 års utgång. Länet är således nu fördeladt i 14 härad, 6 fögderin och 17 länsmandistrikt, sålunda att:

- Öster-Sysslets* fögderi omfattar: Visnums, Fernebo, Ölme, Väse och Nyeds härad, af hvilka Ölme och Väse med undantag af Alsters socken utgöra ett och de öfriga häraden hvartera ett länsmandistrikt, Nyeds härad med tillägg af Alsters socken;
- Mellan-Sysslets* dito: Karlstads, Grums och Kils härad, af hvilka hvartera utgör ett länsmandistrikt;
- Söder-Sysslets* dito: Gillbergs och Näs härad, hvartera utgörande ett länsmandistrikt;
- Nordmarks* dito: Nordmarks härad, fördeladt i 2 länsmandistrikt;
- Vester-Sysslets* dito: Jösse härad samt Fryksdals härads nedre tingslag med 2 länsmän i Jösse härad och en i Fryksdalen; samt
- Norr-Sysslets* dito: Elfdals härad samt Fryksdals härads öfre tingslag med 2 länsmän i Elfdalen och en i Fryksdalen.

De uti Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes senaste femårsberättelse oförmälda *oregelbundenheter* med hänseende till länets serskilda indelningar kvarstå fortfarande, så att af Svan-skogs socken i Gillbergs härad tillhöra $9\frac{1}{2}$ mantal Tössbo härad å Dalsland och att af Nysunds socken i Visnums härad $21\frac{1}{10}$ mantal ligga inom Örebro län, dels i Edsbergs och dels i Lekebergs härad. I sammanhang härmed torde jemväl böra i underdanighet oförmälas, att Råda socken i Visnums härad utgör annexför-

samling till Amnehärads pastorat i Skaraborgs län; att deremot Vårviks och Torrskogs socknar på Dalsland äro annexförsamlingar till Blomskogs pastorat i Nordmarks härad och Vermlands län; att Jernskogs och Skillingmarks socknar i Nordmarks härad tillhöra Kölns pastorat i Jösse härad; att Lysviks socken i Fryksdals nedre tingslag och Vester-Sysslets fögderi är annex till Fryksände pastorat i Fryksdals öfre tingslag och Norr-Sysslets fögderi; att till Kroppa kyrksocken hör $\frac{1}{10}$ mantal Lillfors eller Lillforstorp, som i jordeboken upptages inom Lungsunds socken; att hemmanen Stora Narum 1 mantal, Grinsbyn $\frac{1}{4}$ mantal, Humletorp $\frac{1}{4}$ mantal och Fjellarne $\frac{1}{8}$ mantal höra sedan 1814 i öfrigt till Silleruds socken, men äro roterade till Vestgötadals regemente och hafva väghållning inom förenämnda Tössbo härad; att hemmanet Sandnäs $\frac{1}{2}$ mantal i kyrkligt hänseende hör till Gräsmarks socken, men i jordeboken upptages inom Sunne socken; samt att $\frac{1}{2}$ mantal Krökstad samt jernbruket Rinnforsen hör till Boda kyrksocken, men i administrativt hänseende till Brånskogs församling.

Beträffande länets *naturbeskaffenhet*, derom en kort teckning förekommer i berättelsen för åren 1856—1860, företer provinsens olika trakter i det hänseendet ganska stora skiljaktigheter. En fullständigare redogörelse härför synes dock här vara lämplig endast i den mån, den samma kan vara egnad att klarare belysa de tillfällen, provinsens naturliga skaplynne erbjuder dess innevånare till en nyttig verksamhet i industriens tjänst. I det hänseendet framträda för betraktelser sjelfmant de, enligt hvad nyligen anställda geologiska undersökningar, hvilkas resultat likväl ännu icke blifvit offentliggjorda, gifva vid handen, nästan outtömliga tillgångar på jernförande malmer af god beskaffenhet, som förefinnas i Filipstads bergslager i östra delen af Vermland.

Genom inrättandet af fullt ändamålsenliga förädlingsverkstäder och en tidsenlig utveckling af jernindustrien i öfrigt i förening med lättade kommunikationer är det att hoppas, att de mäktiga frön till idoghet och välmåga, som dessa jernmalmer i sig förvara, skola uppspira och utveckla sig till rika skördar. Vidare eger Vermland uti sina öfver större delen af provinsen utbredda skogar en materiel rikedom, som, väl vårdad och ändamålsenligt förvaltd, för all framtid lemna tillgång på sysselsättning för ett stort antal arbetare och en säker inkomst ej blott för skogsegarne sjelfva, utan äfven för den egentliga trävarurörelsens idkare. Men denna tillgång på skogsalster skulle dock vara af underordnad värde, derest icke af naturen anordnade transportmedel så väsentligt underlättade tillgodogörandet. Det är likväl icke blott tillvaron af strömdrag, lämpliga till timmerflottning, som förefinnas i nästan hvarje dalgång under skogbärande höjder, utan ännu mera den lyckliga omständigheten att de flesta utfalla i någotdera af de stora vattendrag, som genom Klarelfven, Norselfven och Byelfven utmynna i Venern, hvarigenom timrets framskaffande till nämnda sjö eller i dess grannskap belägna större sågverk kan med en jemnförelsevis ringa kostnad åstadkommas. Vigten och betydelsen af dessa transportmedel framträder ock tydligt i de beklagligtvis ofta uppkommande tvister, som behovet af deras användande framkallar. För att i det hänseendet säkrare betrygga hvarje rättmätigt och billigt anspråk och jemväl för att förekomma de misshälligheter, som den osäkra tolkningen af härom gällande ofullständiga föreskrifter framkallar, vore det högeligen önskligt, att en äfven af behovet i andra hänseenden högt påkallad vattenlag, hvarigenom

skyldigheter och rättigheter i afseende å begagnandet af vattendrag till flottled närmare reglerades, snart vore att emotse.

Ehuru enligt hvad Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i underdånighet nu i korthet antydt jernmalmen och skogarna intaga framstående rum vid redogörelsen för provinsens naturbeskaffenhet samt derjemte utgöra rika tillfällen till förvärf, torde det likväl icke kunna bestridas, att jordbruket redan vid den ståndpunkt, detsamma nu inom provinsen uppnått, frambringa de värderikaste alstren, lemna sysselsättning och uppehälle åt det största antalet personer och följaktligen bör betraktas såsom den hufvudsakliga källan för länets fortgående förkofran. I denna uppfattning stärkes Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande äfven deraf, att en ogynnsam skörd utöfvar långt svårare verkningar på befolkningens ekonomiska välbefinnande, än

missgynnande konjunkturer vare sig inom trävaru- eller jernstillverkningsrörelsen. Men om detta må vara riktigt såsom ett totalomdöme, gäller det likväl icke om länets alla delar. Det egentligen värdefulla åkerbruket torde vara begränsadt till Vermlands slättbygd, som omgifver Venern och knappast lärer öfverståga $\frac{1}{3}$ af länets areal. Att likväl äfven i de mera skogrika och bruksidkande trakterna förekomma löande och fullt tidsenliga landbruk är en sanning, som icke får glömmas, och en följd af den alltmera mognande öfvertygelsen, att ett väl ordnad jordbruk utgör det säkraste stödet för all annan rörelse. Jordbruket, trävaru- och jernstillverkningsrörelsen äro emellertid Vermlands hufvudsakliga näringar, framkallade af provinsens egna naturförhållanden.

2. Innevånare.

Tab. N:o 1. Bifogade tab. N:o I redogör för folkmängden inom länet enligt mantalslängderna samt jemväl enligt husförhörlängderna i den mån de från Statistiska Central-Byrån erhållna uppgifter, hvilka i det hänseendet skola lända till efter rättelse, derom lemna upplysning. Dessa uppgifter innehålla nemligen endast summarisk redogörelse för hela folkmängden å landsbygden och serskildt städernas folkmängd för hvar tidera af ifrågavarande år. Det är således icke möjligt att nu fortsätta den i föregående underdåniga berättelse efter husförhörlängderna började redogörelse för folkmängden fögderivis.

Länets sammanräknade folkmängd har emellertid utgjort:

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Enligt mantalslängderna.....	258,875	261,588	263,459	261,707	259,510
» husförhörsböckerna....	261,970	264,393	263,873	261,522	260,392

Mantalslängderna utvisa således en folktillökning af 635 personer under ifrågavarande fem år, men husförhörsböckerna deremot en minskning i folkmängden af icke mindre än 1,578 personer.

I hela länet voro enligt Statistiska Central-Byråns befolkningsstatistik:

År.	Lefvande födde.	Afödde.	Flere födde än afödde.	Till utrikes ort afflyttade.
1866.....	8,930	5,146	3,784	690
1867.....	8,399	5,072	3,327	735
1868.....	7,028	4,927	2,101	1,911
1869.....	7,087	5,081	2,006	3,438
1870.....	6,947	4,592	2,355	2,118
Summa	38,391	24,818	13,573	8,892

Utflyttningarna, som hufvudsakligen hafva haft Amerika till mål, antaga först åren 1868 och 1869 betydligare dimensioner, antagligen en följd af det ekonomiska betryck, hvori 1867, 1868 och 1869 årens dåliga skördar försatte en stor del af den jordbrukande befolkningen och som gjorde densamma mera benägen att lyssna till de lockelser, hvarmed en mängd inom länet anställde utvandrareagenter icke försmådde att förleda till utvan-

dring till det beprisade Amerika. Det är dock en tillfredsställelse att nu kunna anmäla, att redan 1870 års gynnsamma skörd verkat hämmande på denna utvandrarelusta, och antalet af dem, som innevarande år sökt en bättre lycka i främmande land, skall säkert befinnas vara en obetydlighet.

Men ehuru utvandringar företrädesvis till Amerika enligt hvad föregående femårsberättelser gifva vid handen sedan längre tid tillbaka fortgått, hafva de likväl icke varit så talrika, att deraf får dragas någon slutsats om en förhärskande oro i *folklynnet*. Orsaken torde fast hellre böra sökas i flere yttre förhållanden och företrädesvis i en vidt utbredd fattigdom, hvars umbäranden af mångahanda slag naturligen sätta äfven känslan för hembygden på hårda prof. Kommer då hertill en otillräcklig bildning, som icke förmår att ställa någon motvigt mot de frestelser, dem utvandrareagenters egen nytta så väl förstå att utlägga, torde det knappast böra betraktas såsom bevis på svaghet i karakteren, om den lockade under sådana förhållanden icke förmår bestå profvet.

Det vermländska folklynnet företer emellertid likasom den yttre naturen stora skiljaktigheter, beroende på de näringskällor och hufvudsakliga sysselsättningar, hvarvid befolkningen uppfödes och hvarifrån den hemtar tillgångar för sitt lufs uppehälle. Så är det sedan äldre tider tillbaka hos allmogen i vissa trakter vanligt, att den manliga befolkningen på andra orter inom riket söker sig arbetsförtjenst, en del sommartiden medelst biträde vid flottning, timring, snickeri- och stenbrytningsarbeten, samt en annan del vintertiden med utdrifning af timmer, serdeles i de norrländska skogarna. Dessa utvandrare återkomma dock alltid på bestämda tider, ofta med icke obetydliga besparingar, men dessa synas likväl icke grundlägga något varaktigt ekonomiskt välstånd, utan åtgå till uppehälle åt hemmavarande hustru och minderåriga barn, som af det inskränkta och vanvårdade jordbruket icke ega tillräcklig bergning. Man hör ofta klagan öfver det skadliga inflytandet i moraliskt hänseende, som detta lefnadssätt medför, och den föreställningen att det äfven i ekonomiskt afseende skulle vara förmånligare, om folkets bästa arbetskrafter i stället för att förslösas på långa vandringar och ett vanskligt sökande efter en i allt fall osäker arbetsförtjenst egnades åt förbättring af det egna jordbruket och någon nyttig hussjöjd i hembygden, börjar väl att vinna något insteg, men de

gamla lefnadsvanorna och den i folklynnat fastvuxna tron, att hvad till livets uppehälle erfordras lättare å andra orter förvärfvas, torde ännu länge utgöra hinder för en allmännare öfvergång till en bättre och i alla hänseenden sundare verksamhet. Hvad som nu blifvit yttradt gäller hufvudsakligen befolkningen inom Fryksdals och till en del äfven inom Elfdals och Nordmarks härad, men förhållandet är lyckligtvis annorlunda inom bergslagen och der åkerbruket utgör det hufvudsakliga näringsmedlet. I öfrigt utmärker sig befolkningen för arbetsamhet, sparsamhet och välvilja.

Några svårare *epidemier* hafva under femårsperioden icke hemsökt länet, med undantag för år 1866, då i kolera afledo 193 personer, deraf icke mindre än 185 här i Karlstad och 7 i Kristinehamn. Den stora dödligheten i Karlstad är lätt förklarlig deraf att efter den förfärliga eldsvåda, som år 1865 ödelade större delen af staden, en mängd arbetare samlades från alla orter för att erhålla arbetsförtjenst vid stadens då började återuppbyggande, men hvilka likasom stadens egna arbetarebefolkning af omständigheterna tvingades att sammanbo i tillfälligtvis uppförda baracker eller andra trånga och osunda bostäder. Att under sådana förhållanden den förhärjande farsoten icke förmådde anställa större förödelse, därför har samhället utan tvifvel att tacka den nitiska och oförtröttade läkarevård, som icke försummade någon åtgärd, som kunde vara egnad att hämma eller afleda det onda.

Uti senast afgifna femårsberättelse anmälde Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, att *skismatiska rörelser*, som påkallat bildandet af serskilda församlingar, under femårsperioden icke förekommit och att läseriet, som under föregående perioden hastigt grep omkring sig inom Norr-Sysslets fögderi, verkande dels välgörande dels till söndring i sinnena, syntes vara något i aftagande. Enligt de underrättelser, som nu från alla orter inkommit, förekomma icke någonstädes inom länet skismatiska rörelser, och läseriet, så vidt dermed afses en sekterism, som afviker från vår statskyrkas lärobegrepp, är allestädes i aftagande. Det synnerligen tillfredsställande vitsord, som kronofogden i Mellan-Sysslets fögderi i det hänseendet tilldelar befolkningen inom den orten, och hvilket torde ega sin tillämpning på större delen af öfrige innebyggare i länet, anser sig Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande här böra ordagrannat intaga, så lydande: "Skismatiska rörelser hafva icke förekommit, utan vittna de om söndargarne öfverfyllda kyrkorna derom, att befolkningen med vördnad omfattar den religion, presterskapet för dem förkunnar".

Befolkningens *klädedrägt* bibehåller sig temligen oförändrad. Folkdräkter förekomma endast inom Ny och Dalby socknar i öfra Elfdalen samt i viss mån äfven inom Nordmarks härad, der den grå vadmalrocken, påminnande om det förr i handeln efterfrågade s. k. Nordmarksvadmalet, ännu temligen allmänt bibehåller sig. Drägten inom Dalby socken består för männerna af en helskuren rock äfven af grått vadmal, men med röda uppslag kring halsen och ärmarna samt vid knappraden, kortbyxor af vadmal eller sämskadtt bockskinn, strumpor och skor, utanpå hvilka vintertiden nyttjas damasker, samt på hufvudet vanlig skinnkaskett. I öfrigt tilltager alltmera begagnandet af kläder, tillverkade af fabrikstyg, som de öfverallt kringstridda handelsbodarna för billigt pris tillhandahålla.

I afseende å allmogens *födoämnen*, det tilltagande förtärandet af *kaffe* samt *tobaksrökningen* gäller fortfarande hvad Eders

Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i sin senaste femårsberättelse derom förmält. Likasom kaffedrickandet inom Nordmarks härad, enligt hvad samma berättelse innehåller, skall hafva tagit en för folkets både helsa och ekonomiska bestånd oroande utsträckning, är det ock företrädesvis inom samma härad, der tobaksrökning bland qvinnor allmännare förekommer. Deremot är det en synnerlig tillfredsställelse att kunna omtala, att förtärandet af *bränvin* fortfarande är i aftagande. Det torde väl numera kunna sägas, att hos allmogen det dagliga förtärandet af denna dryck upphört och att äfven vid högtidligare tillfällen äfvensom på resor bruket deraf alltmera undantränges af öl och kaffe. Det vin åter, som numera understundom af allmogen förtäres, torde vara föga helsosammare eller mindre rusgifvande än bränvin. Att fylleriförseelser, serdeles vid besök på marknader och torgdagar, ännu icke så sällan förekomma, är visserligen en sorglig sanning, men nästan ännu beklagansvärdare är den fräckhet, hvarmed *lönkrögariet*, trotsande lagens och rättvisans arm, på en del orter bedrifves. Lönkrögaren är oftast blott kommissionär och har endast ett obetydligt lager, som af den okände förläggaren ofta omsättes. Försäljaren ställes förnyade gånger under åtal och fälles till höter, hvilka i brist af tillgång aftjernas med fängelse vid vatten och bröd, men under den tilltalades inställelse vid tinget eller vistande å länsfängelset fortgår försäljningen i hans hem, ombesörjd af någon annan lämplig person, intill dess den pliktfälde återkommer och återtager sin förra föraktliga verksamhet. Exempelen på dylikt förhållande, vittnande om djup demoralisation, äro ännu, så vidt Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande har sig bekant, icke många, men de skola säkert finna efterföljare, så länge icke en vaknande bättre anda hos befolkningen afhåller den från att köpa bränvin ur lönkrögares hand.

Byggnadssättet företer ingenting synnerligen anmärkningsvärdt. Allmogens boningshus byggas vanligen af trä och täckas med torf eller stickor, men undantagsvis med tegel eller skiffer. De uppföras ofta i tvenne våningar, af hvilka den öfra står oinredd. Boningshus af sten synas i Vermland höra till högst sällsynta undantag och äfven i Karlstad, der efter branden en mängd nya hus blifvit uppförda, torde bland privata byggnader trähusen ännu vara till antalet öfvervägande. Vid de enskilda byggnadsföretagen derstädes har s. k. sågspånstegel funnit en ganska vidsträckt användning. Om och i hvad mån detta tegel kan såsom byggnadsmateriel hafva företräde framför vanligt murtegel, torde erfarenheten ännu icke hafva hunnit att utröna, men tillverkningen deraf i de orter, der sågverksrörelse idkas, blir utan tvifvel billigare.

Af de i senaste femårsberättelse omförmälda 16 serskilda *skarpskytteföreningar* med filialafdelningar i Norra och Södra Finnskoga samt Borgviks socknar kvarstå endast: Filipstads stads och bergslags, Dalby sockens, Jösse härads, Väse härads, Borgviks sockens, Nysunds och Rudskoga socknars samt Skillingmarks och Jernskogs socknars föreningar, hvarjemte 3 nya föreningar bildats under benämning Ekshärads sockens, Kils och Frykeruds socknars samt Ransätters sockens frivilliga skarpskytteförening.

Redan år 1865 funnos i alla församlingar inom länet inrättade *sockenbibliotek*, och får Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i afseende å dessa inrättningar i öfrigt åberopa hvad derom uti senaste femårsberättelse finnes omförmält.

3. Näringar.

A) **Jordbruket.** Oaktadt alla de bemödanden, hushållnings-sällskapet använder för insamlandet af primär-uppgifter till en fullständig jordbruksstatistik, har till följd af det ringa intresse, hvarmed denna angelägenhet i orterna omfattas, och den obenägenhet till medverkan för ändamålets uppnående, som flerstädes visat sig, det ännu icke lyckats att erhålla erforderliga uppgifter för en hela länet omfattande statistik för år 1870. Ett sammandrag af de inkomna uppgifterna är emellertid af hushållnings-sällskapets sekreterare upprättadt, men då deri saknas uppgifter från Jösse och Fernebo härad, sex socknar i andra härad samt länets alla städer, har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande ansett sig icke kunna begagna detsamma vid redogörelsen vare sig för det egentliga jordbruket eller för boskapsskötseln inom länet. Såsom grund för bedömande af den ungefärliga ställningen vid femårsperiodens slut eller år 1870, har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande ansett lämpligare att använda den af Statistiska Central-Byrån för år 1869 uppgjorda tabell öfver odlad egovidd, använd till serskilda odlingsföremål, samt öfver utsäde och skörd äfvensom underhållna kreatur, med iakttagande af den ungefärliga skilnad i skörd och underhållna kreatur, hvartill den olika årsväxten hvartdera året kan föranleda. I afseende å afkomsten af höstsäd torde förhållandet vara i det närmaste detsamma båda åren, men all vårsäd lemnade utan tvifvel 1½ korn högre afkastning 1870 än föregående året, pota-

tis sannolikt 2 korn mera, äfvensom fodertillgången kan beräknas 10 proc. högre än 1869. Med iakttagande af dessa förhållanden har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande uppgjort serskilda, för hela länet sammandragna tabeller: Litt. Tab. Litt. A., B. o. C. A öfver *egovidd* och dess användande till olika odlingsföremål, Litt. B öfver *utsäde* och *skörd*, samt Litt. C öfver antalet af underhållna *kreatur*. Under förutsättning att 1869 års offentliggjorda statistiska uppgifter i förevarande hänseende närma sig det verkliga förhållandet, torde dessa tabeller kunna antagas såsom ett ungefärligt uttryck af ställningen år 1870.

Vid jembförelse med uppgifterna i senaste femårsberättelse företer sig emellertid en betydlig skiljaktighet, ej blott i afseende å skördebelopp utan äfven i fråga om odlad egovidd. Den betydliga tillökning af ungefär 50 proc. i det senare och något mera i det förra hänseendet, som dessa tabeller utvisa under en tidsperiod af endast fem år, måste naturligtvis förutsätta felaktiga beräkningar å någondera sidan, möjligen äfven å båda. Men i den mån de inkomna primär-uppgifterna, som antagligen äfven blifvit alltmere tillförlitliga, kommit att undergå en noggrannare granskning, må det väl ock kunna antagas, att man lyckats komma det verkliga förhållandet närmare, så att de senaste uppgifterna med skäl kunna tillerkännas något större förtroende än de äldre.

Att emellertid, ehuru länet under ifrågavarande fem år, af

Tab. Litt. A.

Egovidd och dess användande till serskilda odlingsföremål år 1870.

Hela egovidden.	Deraf				Odlad egovidd använd till								
	Trä-, humle- och kålgård.	Åker och annan odlad jord.	Naturlig äng.	Skogbärande mark.	Höstsäd.	Vårsäd.		Potatis.	Andra rotfrukter.	Spånadsväxter.	Gräs och andra foderväxter till		Träde.
						Stråsäd.	Baljväxter.				bete.	skörd.	
Tunnland.	Tunnland.				Tunnland.								
3,264,121	2,454	345,278	125,906	2,460,839	33,207	118,265	3,170	14,555	2,214	3,779	38,910	99,822	35,503

Tab. Litt. B.

Utsäde och skörd år 1870.

Hela utsädesbeloppet af									Skörd (utan afdrag för utsädet).											
Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Bland-säd.	Ärter.	Potatis.	Vicker.	Lin och hampa.	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Bland-säd.	Ärter.	Potatis.	Vicker.	Lin och hampa.		Gräs och andra foderväxter till	
																	Frö.	Spånadämne.	grönfoder.	hö.
kub.-f.	kub.-f.	kub.-f.	kub.-f.	kub.-f.	kub.-f.	kub.-f.	kub.-f.	kub.-f.	kub.-f.	kub.-f.	kub.-f.	kub.-f.	kub.-f.	kub.-f.	kub.-f.	kub.-f.	kub.-f.	c:tr.	c:tr.	c:tr.
8,834	134,820	16,321	818,692	14,775	7,359	421,772	2,668	7,067	50,989	984,092	102,447	4,684,658	75,429	37,190	2,707,679	7,745	10,613	6,115	355,636	2,163,886
Anm. Af hvete utgör 3,912 kub.-fot vårhvete. " råg " 174 " vårråg.									Anm. Af hvete utgör 16,728 kub.-fot vårhvete. " råg " 703 " vårråg.											

Tab. Litt. C.

Underhållna kreatur år 1870.

Hästar.	Oxar.	Tjurar.	Kor.	Ungnöt.	Får.	Getter.	Svin.
16,847	3,646	2,470	78,829	16,729	85,350	2,878	14,016

hvilka endast det första och det sista lemnat fullt medelmåttiga eller goda skördar, varit hårdt pröfvadt af missväxter, åkerbruket likväl fortfarande omfattas med stigande intresse och idkas med ökad framgång är en synnerligt glädjande företeelse. Ännu torde dock lång tid åtgå, innan de svårigheter, som jordbrukarne i de nordligare delarne af Vermland med hänseende till klimatet hafva att bekämpa, kunna i någon fullständigare mån öfvervinnas, men de ständigt fortgående myrutdikningarna, hvartill statsanslag, ehuru till jmförelsevis ringa belopp, årligen erhållas, skola väl, såsom man kan hoppas, så småningom afläda eller åtminstone förminska den frostländighet, som ännu utgör åkerbrukarens svåraste fiende i dessa trakter.

Det i senaste femårsberättelsen omförmälda *cirkulationsbruk* synes fortfarande vara det allmännast rådande. Genom omsorgsfullare arbete, bättre afdikning och starkare gödning har jordbruket utan tvifvel vunnit i intensiv kraft, och det gamla utsugningssystemet att under flere på hvarandra följande år på samma fält så hafre har fått vika för en mera ändamålsenlig växtföljd.

Täckdikningen omfattas med stigande förtroende och en genom hushållningssällskapets föranstaltande sedan år 1863 inom länet anställd täckdikningsförman har fortfarande tillhandagått med råd och upplysningar vid dessa jordarbeten. Resultatet af hans verksamhet utvisar följande tabell:

År	uppgjordes täckdikningsplan å fält,	om innehöllo	
		82 t:ld	10,67 k:pld.
» 1865	»	120 »	— »
» 1866	»	110 »	— »
» 1867	»	196 »	19,00 »
» 1868	»	168 »	10,00 »
» 1869	»	324 »	13,5 »
» 1870	»	280 »	21,00 »
Summa		1,282 t:ld	10,17 k:pld.

Användandet af *artificiella gödningsämnen* torde på de större egendomarna vara temligen allmänt. Guano lärer väl inom Vermland icke vidare hafva någon synnerlig afsättning, men deremot användes benmjöl, superfosfat och företrädesvis kalk i ganska stora kvantiteter. Den vermländska jorden lärer i allmänhet vara kalkfattig, och de vackra skördar, som erhållas efter en riklig kalkgödnings, utgör det säkraste beviset för kalkens värde för det vermländska åkerbruket.

I senast afgifna femårsberättelse har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande uttalat den åsigt, att årliga sädesproduktionen i länet vid medelmåttig skörd är tillräcklig för länets behof, och att med den omsorgsfullare brukning af jorden, som egde rum i förening med de ständigt fortgående odlingarna, länet alltmera närmade sig den ståndpunkt, då det äfven i mindre goda år icke behöfde utom egna gränser söka fyllnad för sitt spanmålsbehof. Denna ståndpunkt torde redan nu vara i det närmaste uppnådd. Enligt tab. Litt. B utgör sammanräknade skördebeloppet 936,129 t:or spanmål, hvilken beräkning antagligen icke är för hög. Efter afdrag af utsäde 157,687 t:or och konsumtionsbehofvet 652,037 t:or, beräknadt efter 2 t:or för hvarje af länets *innevånare*, i rund summa upptagne till 260,000 personer, och 1 t:na för hvarje häst, nötkreatur och svin återstår ett öfverskott af 126,368 t.r. År 1870, för hvilket tabellen redovisar, var skörden fullt medelmåttig, så att "i mindre goda år" tillgången med lika stor konsumtion skulle blifva otillräcklig för

länets behof. Men då under sådana tider användandet af spanmål till utfodring på kreatur betydligt minskas och konsumtionen i öfrigt jemväl förknappas, torde det kunna antagas, att äfven under mindre goda år länets produktion af spanmål är tillräcklig för att fylla det oundgängliga behofvet.

Följande, i föregående berättelse omförmälda, *allmänna arbetsföretag till jordbrukets utvidgande och förbättring* hafva under senaste femårsperioden blifvit fortsatta och till en del fullbordade, nemligen:

a) utdikning af Vestersjön och 25 serskilda myrlägenheter i Norra Finnskoga församling, för hvilket företag, som afsåg torrläggning af 634 t:ld, kostnaden beräknats till 15,069 r:dr och ett statsbidrag af 7,500 r:dr i Näder beviljats;

b) utdikning af 18 frostledande myrar i Gräsmarks socken, hvarigenom 84 t:ld beräknats blifva tillgängliga för odling; och har till understöd för arbetets utförande, som beräknades kosta 7,350 r:dr, af allmänna medel anvisats 3,500 r:dr; och

c) utdikning af 56 myrar i Södra Finnskoga församling, för hvilket företag, beräknadt att kosta 21,718 r:dr 67 öre och hvarigenom 268 t:ld skulle torrläggas, ett statsanslag af 9,000 r:dr beviljats.

Under förevarande femårsperiod hafva ytterligare anslag af allmänna medel i enahanda syfte blifvit i Näder beviljade, nemligen för:

a) sänkning af sjön Kilen i Fryksände socken 3,000 r:dr; b) utdikning af 33 myrar i Gräsmarks socken 6,000 r:dr; c) utdikning vid Takene, Slobyn, Mossviken, Södra Fjell och Löfnäs i Magneslags socken 3,000 r:dr;

d) utdikning af 19 myrar i Östmarks socken 2,500 r:dr; e) sänkning af Bjerns och Korsby-elfvarna i Nordmarks härad 6,600 r:dr;

f) utdikning af Gettjärn i Sunne socken 2,530 r:dr; g) utdikning vid hemmanen Annebyn och Olebyn i Fryksände socken 4,330 r:dr;

h) utdikning och strömrrensning i Magneslags socken 5,960 r:dr; och

i) myrutdikning vid hemmanet Mellmark i Östermarks socken 1,000 r:dr.

Dessa arbetsföretag, som förnämligast afse att åstadkomma förbättringar i de klimatiska förhållandena, på samma gång för odling tjenlig mark derigenom vinnes, äro på sätt Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i sin föregående berättelse jemväl yttrat för länets nordliga och vestliga, af frostländiga myrar uppfyllda, socknar af stor betydelse och synnerligen förtjenta af det allmännas understöd.

Utom omförmälda med bidrag af allmänna medel understödda odlingsföretag hafva, oaktadt de missgynnsamma förhållanden, med hvilka jordbruket under större delen af ifrågavarande femårsperiod haft att kämpa, *uppodlingar på enskild bekostnad* fortgått. Bland andra företag af sådan beskaffenhet må här serskildt nämnas, att den efter aftappning af sjön Björklången i Nyeds härad vunna jorden blifvit afdikad, bränd och besädd samt gifvit goda skördar af både råg och hafre; att efter tappning af den del af Svinsjön, som tillhörde hemmanet Maserud, 32 t:ld jord förvandlats till åker; att genom sänkning af Holmedalssjön i Nordmarks härad vunnits omkring 30 t:ld ängsmark och 10 t:ld åker betydligt förbättrats; att Storfors bruksegare efter fullbordad tappning af sjön Backsjön vid Viggetorp,

hvarigenom nämnda hemmans och Björnbottens åkerareal, som förut utgjorde 32 t:ld, troddes kunna uppbringas till 300 t:ld, å den nyvunna jorden utfört betydliga odlingar; samt att vid Gårdsjö landbruksskola en hvitmosse om 162 qv.-ref (= nära 30 t:ld) med framgång odlats och lemnat vackra rågskördar.

Linodlingen, som, enligt hvad senaste femårsberättelsen gifver vid handen, i anseende till då stegrade pris å bomullsväfnader blifvit mera allmän bland allmogen, torde dock sedermera icke hafva vunnit någon synnerligt stor utbredning. Det af länets hushållningssällskap den 16 Februari 1866 till Näs härads hushållsgilles disposition anvisade anslag af 200 r:dr att användas för inhemtande af kännedom om förbättrad metod vid linets beredning har endast påföljande år kommit till användning, då en norrländing, Per Söderlind, emot kontrakterad godtgörelse inom orten lemnat undervisning om linberedning genom vattenrötning. I sin härom till hushållningssällskapet afgifna berättelse yttrar hushållsgillet bland annat, att metoden vore högst enkel och mycket säkrare än vallrötning, att den redan vore känd af så många personer inom orten, att den lätt skulle sprida sig till andra, och att anledning förefunnes till den förmodan, att de medel, hushållningssällskapet anslagit för berörda ändamål, skulle lända provinsen till nytta.

Boskapsskötseln tager utan tvifvel allt mera jordbrukarens uppmärksamhet och omtanka i anspråk; men ehuru vid de större egendomarna kreatur af bättre raser icke vidare äro sällsynta, torde dock bland allmogen omsorgen mindre egnas åt anskaffandet af förädlade djurraser, än åt bättre omvårdnad och starkare utfodring. Omtanken i nyssnämnda hänseende skall ock stegras i den mån en lönande försäljning af ladugårdsprodukter kan beredas. I sådant afseende har hushållningssällskapet genom utlemmandet af räntefria lån framkallat 4 s. k. *bymejerin*, hvilka äfven i de orter, der de kommit till stånd, underlättat afsättningen af mjölk; men de hafva endast ofullständigt kunnat uppfylla det afsedda syftet och torde knappast hafva förmått framtinga någon synnerligen förbättrad metod vid mjölkens behandling. I det hänseendet skola bättre verkningar säkert vara att förvänta af Mälareprovinsernas mejeri-aktiebolag, som numera äfven till Vermland utsträckt sin redan förut vidsträckt verksamhet och föranledt inrättandet här i Karlstad af ett mejeri, som med bolaget står i samverkan.

Det i föregående berättelse omförmälda *stamholländeri* af Ayrshire-ras, hvilket år 1865 flyttades från Varpnäs i Grums härad till egendomen Sund vid Seffle, har sedermera blifvit upplöst utan att ersättas af något annat.

Men om insigten om de verkliga fördelarne af en förbättrad ladugårdsskötsel endast långsamt vinner insteg, synes deremot omsorgen om anskaffandet af starka och för provinsen lämpliga *arbetshästar* vara både gammal och allmän. På sätt Ed. Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i sin senaste berättelse omförmält, bildades nemligen redan år 1839 en förening under benämning: "Vermlands hingstförening", hvilken under sitt oafbrutna sträfvanande verkat fördelaktigt till förbättring af hästrasen, så att numera inom länet finnes tillgång på goda och för tunga körslor härdiga hästar. Efter flere kännbara förluster hade föreningens rörelsekapital nedgått till 3,342 r:dr 88 öre och föreningen stod nära sin upplösning, då länets hushållningssällskap år 1867 beslöt tillsvidare lemna föreningen ett årligt anslag af 1,000 r:dr, med vilkor att föreningen uppbringade sin egen kapitaltillgång

till minst 5,000 r:dr. Sedan nya stadgar antagits för föreningen, som numera kallas: "Förening för hästafvelns befrämjande", utsändes teckningslistor med den framgång, att 33 kommuner och 32 enskilda personer blefvo delegare i föreningen och kapitalet ökades till 7,762 r:dr 88 öre. Föreningen har ock sedermera i Norge inköpt 5 hingstar och 3 moderston, hvilka äro stationerade i olika delar af länet.

Hvad i senaste femårsberättelsen blifvit yttrad om det ringa intresse, hvarmed *fårskötseln*, serdeles af allmogen, omfattas, torde ännu ega sin fulla giltighet. Deremot idkas af allmogen inom vissa orter, serdeles Näs härad, en ganska lönande industri genom uppfödandet af *svinkreatur*, som dels lefvande dels slagade försäljas i stor mängd ej blott här i Karlstad utan äfven å andra orter.

Såsom binäringar till landbruket torde här böra omförmälas: *Trägårdsskötsel*, derför intresset hos allmogen dock icke synes hafva synnerligen ökat. Den vid Karlstad inrättade *trägårdsmästarenskola*, som fortfarande af hushållningssällskapet åtnjuter ett årligt understöd af 1,500 r:dr, fortgår med sin verksamhet efter samma plan, som i senaste femårsberättelse är vorden omförmäld. Frielevernes antal har likasom förut varit 4, men sista året hafva derjemte 4 betalande lärlingar vid skolan erhållit undervisning, ett bevis derpå att skolan lyckats tillvinna sig förtroende. De utgående eleverne hafva utan svårighet erhållit anställning.

Biskötsel, som dock icke lär utgöra föremål för någon synnerlig uppmärksamhet, utan i afseende hvarå torde kunna åberopas hvad i senaste femårsberättelsen derom blifvit yttrad;

Fiske, hvilket deremot icke kan anses såsom en obetydlig binäring för Vermland. Laxfisket i Klarelfven och Venern lemnar idkarne deraf en ganska god inkomst och fisket i öfrigt skulle inom Vermland med dess många sjöar och vattendrag säkert vara ganska förmånligt och inkomstgivande, om det utöfvades på ett mindre fisködande sätt, än hittills i allmänhet varit förhållandet. I ändamål att åstadkomma en förändring till ett bättre i det hänseendet, har Ed. Kongl. Maj:ts Befallningshafvande efter vederbörandes hörande utfärdat *stadga* för laxfiskets bedrifvande i Klarelfven och närmast derintill belägna delar af sjön Venern den 31 December 1866, för idkande af annat fiske i den till Vermland hörande delen af sjön Venern och deri utfallande vattendrag den 15 Juli 1870 och för laxfisket i den s. k. Jösseforsen den 10 Juli innevarande år. Sedan förstnämnda stadga blifvit efter besvär af Eders Kongl. Maj:ts och Rikets Kammar-Kollegium fastställd, har Ed. Kongl. Maj:ts Befallningshafvande den 31 December 1868 utfärdat instruktion för de tvenne tillsyningsmän, som enligt stadgan skulle af Ed. Kongl. Maj:ts Befallningshafvande förordnas att vaka öfver noggrant iakttagande af stadgans föreskrifter, och för hvilka bevakare hushållningssällskapet nu anslagit årligt arvode med tillsammans 410 r:dr. Öfver den af Ed. Kongl. Maj:ts Befallningshafvande den 15 Juli 1870 utfärdade stadga äro besvär likaledes hos Kongl. Kammar-Kollegium anförda, men ännu icke, så vidt Ed. Kongl. Maj:ts Befallningshafvande har sig bekant, pröfvade. En af de antagne tillsyningsmännen, M. Fryklund, hvilken på hushållningssällskapets bekostnad erhållit undervisning i fiskodling, har anlagt *fiskodlingsanstalter* vid Uddeholm, Råmen, Långbanshyttan, Emtbjörk, Vassgård, Björneborg, Gammalkroppa, Henniekehammaren, Finshyttan, Bolhyttan och Yngshyttan, med flere ställen.

För sitt derigenom ådagalagda nit för fiskodlingens befrämjande har Fryklund af hushållningssällskapet erhållit 50 r:dr i gratifikation hvartdera af åren 1866—1870.

För landbrukets och dithörande näringars utveckling och förkofran verka i öfrigt ej blott *hushållningssällskapet*, på sätt Ed. Kongl. Maj:ts Befallningshafvande flere gånger i denna berättelse haft tillfredsställelsen omförmåla, utan äfven de i länet bildade 71 serskilda *Hushållsgillen* med lika mycket nit som framgång. Genom tillvägbringandet af nyttiga inrättningar, meddelandet af för jordbrukaren värderika upplysningar samt utdelandet af belöningar för ådagalagd skicklighet i husslöjd och jordbruksarbeten samt för utmärktare husdjur hafva så väl hushållningssällskapet som hushållsgillena, hvart inom sin ort, förmått att icke allenast framkalla ett lifigare intresse för landtmannanärningar i allmänhet, utan jemväl rikta uppmärksamheten på de förbättrade metoder, som vetenskapen och erfarenheten uppdragat.

Sedan länets landsting öfvertagit den omedelbara dispositionen af en del af den så kallade *gäfvomedelsfonden*, hvilken bildats af öfverskottet af de rika bidrag, som efter en svårare missväxt år 1851 insamlats till understöd åt den nödlidande befolkningen i norra delen af länet, har landstinget, af omtänka för befrämjandet af ett mera rationellt landbruk äfven i denna ort, af berörda fond lemnat anslag till en s. k. *häradsrättare* i Öfre Elfdals härad, med skyldighet att undervisa jordbrukare, som derom sig anmälde, uti "landhushållningens rationela skötsel". Den belåtenhet, som denna anordning inom orten framkallat, har sedermera förmått nästlidna års landsting att fortgå på samma bana och bevilja anslag till ytterligare en häradsrättare med Hvitsands, Fryksände, Lysviks, Östmarks, Lekvattnets, Gräsmarks, Bogens, Gunnarskogs och Eda socknar till distrikt.

Den med bidrag af allmänna medel inom länet inrättade *lägre landbruksskola*, hvilken sedan år 1851 varit förlagd vid egendomen Gårdsjö i Gillbergs härad, har under ledning af samme nitiske föreståndare som förut, fortfarande utöfvat sin gagnande verksamhet och årligen lemnat undervisning åt 2 betalande och 12 frilärningar.

Deremot har Ed. Kongl. Maj:ts Befallningshafvande att beklaga upphörandet af *rättareskolan* vid Varpnäs. Inrättad och underhållen af egaren till nämnda egendom, kaptenen och riddaren Nordenankar, utan några bidrag af allmänna medel, har denna skola sedan år 1855 och till hösten 1869, då kaptenen Nordenankar beklagligtvis fann anledning att upplösa denna läroanstalt, i flere hänseenden, på sätt Ed. Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes senaste femårsberättelse närmare omförmåler, verkat till jordbrukets gagn.

Till följd af de missväxter, som under förevarande femårsperiod, enligt hvad förut blifvit i underdånighet anmaldt, hårdt träffat serdeles befolkningen i de nordligare delarne af länet, har Eders Kongl. Maj:t täckts i nåder af allmänna medel bevilja följande *understöd*, nemligen:

den 4 Januari 1867 600 r:dr till dem i Lysviks och Frykeruds socknar, som lidit skada af en föregående år inträffad hagelby;

den 24 Juli 1867 till nödlidande i Fryksände socken 10,000 r:dr, deraf 9,000 såsom räntefritt lån och återstoden utan återbetalningsskyldighet;

den 15 November samma år till Ekshärads, Ny, Norra och Södra Finnskoga, Gräsmarks, Hvitsands, Östmarks, Lekvattnets

och Dalby socknar räntefritt lån å tillhopa 85,000 r:dr och 15,000 r:dr utan återbetalningsskyldighet;

den 17 April 1868 till Norra och Södra Finnskoga, Magneskogs, Dalby, Hvitsands och Karlanda socknar 20,000 r:dr räntefritt lån;

den 26 Februari 1869 åt nödlidande i Östra och Vestra Emterviks samt Fryksände församlingar 6,000 r:dr utan återbetalningsskyldighet; och

den 23 Mars 1870: 10,000 r:dr äfvenledes utan återbetalningsskyldighet till behöfvande i Norra och Södra Finnskoga, Hvitsands, Lekvattnets, Östmarks och Fryksände socknar.

Af de räntefria lånen, som tillsammans utgjorde 114,000 r:dr, återstodo vid 1870 års utgång 75,499 r:dr 97 öre oguldna.

Då emellertid efter de betydliga understöd af allmänna medel, som år 1867 sålunda kommo länet tillgodo, flere af länets socknar, företrädesvis de inom Fryksdals och Elfdals härad, äfven påföljande år hemsöktes af svår *missväxt*, som påkallade ytterligare åtgärder för anskaffande af utsädesspanmål och arbetsförtjenst till de hårdt betryckta kommunerna, beslöt nyssnämnda års landsting, uppå framställning af Ed. Kongl. Maj:ts Befallningshafvande om behovet af landstingets mellankomst för nödens afhjelpande eller lättande, att upptaga ett lån å 150,000 r:dr, deraf 110,750 r:dr sedermera utlemnats såsom lån till 28 församlingar emot enahanda ränta, som landstinget sjelf utfäst sig att gälda, och kommunernas ansvarighet för lånens återgåldande med en tredjedel hvartdera af åren 1870, 1871 och 1872. Den komité, som af landstinget utsågs för att förvalta denna undsättningsfond och i samråd med Ed. Kongl. Maj:ts Befallningshafvande pröfva inkomna ansökningar om lån, har derjemte inköpt utsädeshafre, som derefter försålts till 7 kommuner och åtskilliga enskilda personer. Af länet, som upptogs i Stockholms stads sparbank, återstodo den 1 September 1870: 120,000 r:dr oguldna.

Härförutom har Ed. Kongl. Maj:ts Befallningshafvande under dessa hårda missväxtår nödgats af den vermländska gäfvomedelsfonden, för hvilken under rubriken: "Politi" skall närmare redogöras, använda det belopp, hvarmed densamma under femårsperioden minskats, eller omkring 13,000 r:dr.

Handelsprisen å de serskilda sädesslagen äro, såsom till förene är vordet uppgifvet, väsentligen skiljaktiga på olika ställen inom länets vidsträckta område. Ett gemensamt uttryck för handelsvärdet å hvarje slag af spanmål under hvartdera af ifrågavarande fem år torde säkrast sökas i de årligen upprättade markegångstaxorna, enligt hvilka årsprisen varit följande:

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
En kubikfot hvete... R:dr R:mt	4,00	4,50	4,15	3,20	3,10
» » råg..... » »	3,00	3,65	3,40	2,35	2,35
» » korn... » »	2,35	2,50	3,09	2,00	1,90
» » hafre... » »	1,20	1,59	2,00	1,28	1,20

I afseende å *dagsverksprisen* torde föga förändringar vara att anmärka och kunna de antagas hafva i allmänhet utgjort:

	Sommar.	Vinter.
för mansdagsverken..... R:dr	1,00—1,50,	0,75—1,00,
» qvinsdagsverken..... »	0,50—0,75.	0,37—0,50.

Tab. No 4. B) Skogshushållning. Såsom i senaste femårsberättelsen omförmäles, finnas inom detta län inga *kronoparker*, *krono-* eller *häradsallmänningar*. Deremot höra till flere af de inom länet belägna *boställen*, såväl de till kronans disposition indragna, som de, hvilka af embets- och tjänstemän innehafvas, ganska värdefulla skogar, hvilka i den mån en ordnad hushållning hinner att å dem alla införas, lemna tillfälle till en ganska betydlig afverkning. Vid 1865 års utgång voro endast 20,976 qv.-ref 20 stänger boställsskog indelade, till ordnad skogshushållning och under förevarande femårsperiod hafva ytterligare 39,283 qv.-ref 23 stänger sådan skog kommit under dylik behandling. Vid flere af de boställen, för hvilka skogshushållningsplaner ännu icke blifvit uppgjorda eller förberedande åtgärder dertill ens vidtagna, skola dock finnas skogstillgångar, som betydligt öfverstiga boställenas eget behof. Enligt 22 § i kongl. förordningen angående hushållningen med de allmänna skogarna i riket den 20 Juni 1866, skall, å boställe, der skogen icke blifvit till traktuggning indelad; i den mån dertill anslagna medel lemna tillgång, eller ock boställshafvare eller boställsdirektioner vilja kostnaden därför sjelfva utgifva, undersökning ske om det hushållningssätt, som för skogen lämpligen må användas. Det kan i allmänhet icke begäras att boställshafvare med oviss besittningstid skall vara benägen, att underkasta sig en utgift, deraf fördelen för honom i allt fall är ganska vansklig. Men ett förskott dertill af allmänna medel, i den ordning 32 § i Skogsordningen sådant medgifver, kan alltid ersättas af den fond, till hvilken behållna afkastningen af likartade boställens skogar ingår, och otillräckligheten af de till kongl. skogsstyrelsens disposition för sådant ändamål serskildt anslagna medel torde därför icke böra utgöra hinder för ett skyndsamt vidtagande af de åtgärder, som i berörda 16 § af skogsordningen föreskrifvas. De i länet anställde trenne *revierförvaltare*, hvilkas verksamhet snart torde uteslutande tagas i anspråk för förvaltningen af de skogar, för hvilka hushållningsplaner redan blifvit uppgjorda, kunna dock sannolikt icke i någon vidsträcktare mån påräknas för uppgörandet af nya planer, hvadan äfven af sådan anledning anställandet inom länet af en talrikare skogs- och jägeripersonal vore af behofvet högt påkallad.

Hvad den *enskilda skogsvården* beträffar, höres ännu den gamla klagan öfver skogarnes fortgående förminskning och försummelsen att befrämja deras återväxt. Vål torde å skogshushållningen nu egnas mera uppmärksamhet och vid användandet af skogsprodukter större sparsamhet i allmänhet göra sig gällande; men om ock insigten om behofvet och nyttan af en förbättrad och på beräkning af framtida återväxt grundad skogsvård, blifvit något mera allmän, har den dock hittills endast vid de större bruksegendomarne, såsom Uddeholm, Mölnbacka, Storfors, Borgvik med flere förmått verka till införandet af en på sådane grunder fotad hushållningsmetod. Uddeholms bolags styrelse föregår emellertid på ett serdeles berömvärdt sätt med föredöme om en omsorgsfull skogsvård och af de berättelser, som derom årligen inlemnats till länets Hushållningssällskap, inhemtas bland annat, att 5,322 t:ld 24 k:pld skogsmark blifvit under femårsperioden för hand *besädda med skogsfrön*, som till större delen å bolagets egna skogar hopsamlats. Äfven vid Storfors har skogssådd för hand blifvit, ehuru i mindre skala, med framgång företagen. Under den långvariga torkan år 1868, hafva, enligt hvad nyssnämnda berättelser gifva vid handen, *skogseldar*,

K. M:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1866—1870. Vermlands län.

som dels uppkommit genom oaktsamhet af vallhjon, men äfven genom vårdslöshet vid svedjande å angränsande skogar eller bränning på myrodlingar och mossar, öfvergått 455 t:ld, som till en del blifvit alldeles ödelagda.

Den af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i senaste berättelsen yttrade förhoppning att försäljningen af *påtrops* snart skulle såsom föga lönande upphöra, synes icke vilja förverkligas. Tvärtom uppgifves det, att serdeles i Nordmarks härad handeln med grufstolpar tilltagit sedan genom öppnandet af Dalslands kanal transporten deraf underlättats.

Skogvaktarens skolan vid Bosjö, för hvars verksamhet Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes senaste femårsberättelse redogör och hvilken uppehållits dels med anslag af allmänna medel och dels med understöd från länets landsting och Hushållningssällskap, har från den 1 Oktober 1869 tills vidare upphört. Från skolan hafva emellertid utgått 57 elever, af hvilka flertalet erhållit tjänst inom provinsen, men ganska många vunnit anställning på andra orter och en del icke kunnat förskaffa sig afsedd sysselsättning. Då behofvet af undervisade skogvaktare sålunda syntes vara fylldt inom Vermland, beslöt 1868 års landsting uppå derom väckt motion, att det derifrån utgångna anslaget skulle med den 1 Oktober samma år upphöra. Hushållningssällskapet, som då åtog sig att för följande läsåret till skolan lemna det af landstinget indragna anslagsbeloppet, 2,000 r:dr, ansåg likväl sådana förhållanden icke vara för handen att sällskapet dermed borde fortfara, hvadan, och då Eders Kongl. Maj:t i nådigt bref den 29 Maj 1869 förklarade att något statsbidrag för skolan deretter icke vore att påräkna, skolan följaktligen med läsårets slut måste upphöra.

Angående de från länets vid Venern belägne hamnar under åren 1866—1870 *afskeppade skogseffekter* hafva uppgifter inkommit endast för sågverken vid Skoghall, Edsvalla, Hjerpstan och Borgvik. Enligt dessa uppgifter hafva derifrån afskeppats:

År 1866:	56,500	tolfter plank,	27,500	tolfter bräder och bakar
» 1867:	51,000	»	26,000	»
» 1868:	55,500	»	30,000	»
» 1869:	51,500	»	40,000	»
» 1870:	68,000	»	40,000	»

Större delen af det försågade timret är nedflottadt å vattendragen från Fryksdals och Elfdals skogstrakter.

Prisen å sågblock af furutimmer om 22 fot 12 tum hafva vid vattendragen utgjort:

År 1866	från 36 till 40 r:dr per tolt
» 1867	» 38 » 42 » » »
» 1868	» 40 » 44 » » »
» 1869	» 42 » 46 » » »
» 1870	» 44 » 48 » » ».

Å plank och bräder uppgifvas prisen hafva varit:

	Plank 3 × 9.	Bräder 1½ × 7.
År 1866 24,00 r:dr 4,00 r:dr
» 1867 25,00 » 4,25 »
» 1868 25,00 » 4,50 »
» 1869 25,50 » 4,50 »
» 1870 25,50 » 4,50 ».

Häraf visar sig att, under det sågtimret varit i ständigt stigande värde, prisen å det försågade virket endast obetydligt höjt sig.

Tjärubräddning, som på ett eller annat ställe företages för att tillgodogöra efter timmerhygge kvarstående stubbar, lärrer i öfrigt hufvudsakligen idkas inom Fryksdals härad, ehuru icke i någon betydligare utsträckning.

Uti senaste femårsberättelse omförmäles, hurusom inom länet befintliga *torfmossar* lemna riklig utväg till erhållande af godt och värderikt brännmaterial, men att användandet deraf endast långsamt vinner insteg i befolkningens ekonomi. Bränn-torf, vid upptagande hvaraf den Samuelsonska maskinen vunnit alltmerta förtroende, har under femårsperioden användts vid Storfors bruk, Liljedals glasbruk och Framnäs egendom med flere ställen. Vid anställda försök för utrönande af bränn-torfs lämplighet för eldning i lokomotiv å Kroppa jernväg samt å ångbåt å den lilla sjön Östersjön, har den visat sig dertill fullt användbar, men åtgången deraf befunnits så stor, att någon besparing i kostnad derigenom ej kunde vinnas i jemförelse med begagnandet af ved eller koks.

De i föregående berättelse uppgifna *pris å ved och kol* synas under förevarande femårsperiod icke hafva undergått någon nämnvärd förändring och kunna derföre upptagas till enahanda belopp, nemligen 10 å 11 r:dr för en famn björkved, 7 å 8 r:dr för en famn tallved, famnen beräknad till 6 fots höjd och bredd samt 3 fot i längd, och från 8 r:dr i vestra till 20 r:dr i östra delen af Vermland eller bergslagen för en storstig kol.

Tab. N:o 5. Tab. N:o 5 lemna upplysning om antalet *dödade rofdjur* och derför utbetalda belöningar. Att tabellen för 1870 endast upptager björnar och lodjur förklaras deraf, att varg veterligen icke det året blifvit inom länet dödad och att för roffoglar belöningar då af allmänna medel icke utbetaltes.

Med syftemål att verka för jagtlagarnes efterlefnad, rofdjurens utödande och jagtens ändamålsenliga utöfning, äfvensom för samlandet af sådana rön och fakta, som kunde vara af intresse för jagten, jagtlitteraturen eller den zoologiska vetenskapen, bildades år 1865 af nitiska jagtvänner en serskild förening under benämning: "*Vermlands Jagtvärdsförening*". Genom ett till stadgarna vid sammanträde den 20 Februari 1867 antaget tillägg har föreningen såsom ett ytterligare verksamhetsmål för sig uppställt åstadkommandet af en jagtstatistik, som vore egnad att höja jagtens anseende och fästa uppmärksamheten på det värde, den äfven i ekonomiskt hänseende egde, men tillfälliga omständigheter lära hafva vållat hinder vid utförandet af denna föreningens vackra föresats.

Angående antal *husdjur, som dödates af rofdjur*, hafva väl uppgifter inkommit; men i det ofullständiga och föga tillförlitliga skick, hvori de befinnas, skulle ett sammandrag af desamma blifva synnerligen missledande, hvadan Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande anser lämpligare att utesluta denna tabell.

B) Bergs- och brukshandtering. Grufvbrytningen och jernmalmsuppföringen hafva fortfarande utvecklat sig på ett naturligt och för bergslagen tillfredsställande sätt. Beloppet af *uppfordrad jernmalm*, som 1861 utgjorde 1,788,530 c:tr steg 1865 till 2,195,120 c:tr och uppgick 1870 till 2,738,616 c:tr. Under hvardera af ifrågavarande 5 år har uppfordrats:

1866	2,003,705 c:tr
1867	2,211,190 »
1868	2,416,445 »
1869	2,522,760 »
1870	2,738,616 »

Äfven *tackjernstillverkningen* har vunnit en naturlig utveckling samt varit i jemnt tilltagande. Då föregående femårsperiod visade en tillverkningskvantitet af 654,101 till 805,586 c:tr, har den uppgått år 1866 till 925,446 c:tr, år 1867 till 991,516 c:tr, år 1868 till 1,020,460 c:tr, år 1869 till 1,029,845 c:tr och år 1870 till 1,060,828 c:tr. Den under en följd af flere år sålunda fortgående jemna och oafbrutna tillväxt i tackjernstillverkningen inom länet, vittnar ovedersägligt derom, att handteringen arbetar under gynnsamma förhållanden och ingifver grundad anledning till förhoppning om vidare tidsenlig utveckling och förkofran.

Hvad åter beträffar *stångjernstillverkningen*, som under föregående femårsperiod ökades från 647,685 c:tr till 800,135 c:tr, har under den tid, förevarande berättelse omfattar, denna jernindustri visat sig i ett nästan oafbrutet tillbakagående. Detta förhållande är desto mera anmärkningsvärdt, som det inträffat samtidigt med en fortgående förökning af uppbruten malm och tillverkad tackjern inom provinsen samt under en stark tillväxt i hela landets stångjernstillverkning. Inom Vermland har stång- och ämnesjernstillverkningen utgjort:

Härad.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Fernebo..... C:tr	125,289,28	153,218,53	152,625,31	143,530,88	152,345,28
Jösse	163,971,15	134,338,04	112,013,45	104,901,80	110,854,14
Fryksdals.... »	102,294,07	71,974,35	49,295,17	59,817,14	74,806,66
Visnums..... »	60,244,41	61,400,35	55,942,10	53,394,65	60,933,45
Kils..... »	71,569,27	79,372,31	85,732,78	82,933,59	80,047,79
Grums..... »	64,753,30	68,306,28	67,228,67	79,051,68	76,407,55
Nyeds..... »	81,180,62	82,020,80	72,138,36	46,984,80	74,059,92
Gillbergs.... »	55,499,69	49,272,29	66,607,61	55,985,16	50,108,94
Nordmarks . »	23,077,62	19,473,50	16,823,57	10,468,64	11,273,68
Elfdals..... »	112,805,70	111,178,52	110,410,53	114,756,62	143,482,12
Summa	860,685,11	830,554,97	788,817,55	751,824,91	834,319,53

Den till utseendet tillbakagående riktning, hvaruti stång- och ämnesjernstillverkningen enligt förestående tabell skulle befinna sig inom Vermland, finner dock sin naturliga förklaring i det förhållande att flere mindre stångjernsbruk i vestra Vermland, till följd af deras aflägsenhet från bergslagen och felande billiga kommunikationer, icke kunnat erhålla tackjern till sådant pris, att stångjernstillverkningen lemnat någon behållning och derför blifvit nedlagda. Deremot har stångjernsproduktionen vid sådana bruk, der med hänseende till belägenheten en dylik tillverkning varit lämplig, visat en icke obetydlig tillökning i produktionen. Om och i hvad mån den nu för allmän trafik öppnade nordvestra stambanan kan föranleda till återupptagande af ett eller flere af de nedlagda bruken eller i öfrigt verka till någon förändring i jernindustriens utöfvande, torde ännu vara för tidigt att bedöma.

Manufaktur-tillverkningen synes under femårsperioden hafva bibehållit sig på ungefär samma ståndpunkt, hvaremot tillverkningen af *gjutgods* ur kupol- och stjälpagnar företer en fortgående förminskning. Tillverkningen uppgifves hafva utgjort:

År	Manufakturjern.	Gjutgods.
År 1866	77,231 c:tr	9,245 c:tr
» 1867	77,837 »	5,760 »
» 1868	81,973 »	6,301 »
» 1869	78,989 »	5,314 »
» 1870	76,280 »	5,357 »

Några koppar-manufakturverk finnas ej inom länet. Af *silver- och blygrufvor* hafva endast Vermskogs under senaste åren varit arbetade, men blott försöksvis.

För antalet af de verk och inrättningar, som, tillhöriga bolag eller enskilda personer, under år 1870 varit i verksamhet, äfvensom för antalet af de vid dessa verk anställda arbetare, redogör följande tabell:

De serskilda verkens eller inrättningarnes				Antal arbetare.
beskaffenhet.	antal.	egare.		
		Bolag.	Enskilde.	
Gjuterin	7	4	3	80
Jerngrufvor	54	54	—	878
Jernmanufakturverk.....	42	18	24	235
Masugnar	24	12	12	486
Silver- och blygrufvor.....	1	—	1	obekant
Stångjernsbruk	54	21	23	1,103
Taksifferbrott	1	1	—	obekant
Telgstensbrott	1	—	1	d:o

Tab. N:is 7 a o. 7 b. D) **Fabriker, Manufakturver** och **Handverk**. Ut i tab. N:o 7 a redovisas för de inom länet varande *fabriker* och *manufakturver* samt i tab. N:o 7 b för *handverkerin* med dithörande handteringar.

Mellan dessa och tabellerna vid förra berättelsen förekomma betydliga skiljaktigheter i det att affärgerien i städerna, som förut

upptagits bland fabrikerne, 3 stycken nu i öfverensstämmelse med primär-uppgiften intagits bland handtverkerien, att samtliga garfverien likaledes hänförs till handtverksklassen, och att särskild tabell öfver grufvor, masugnär och jernbruk förekommer i sammanhang med berättelsen om bergs- och brukshandteringen, och derfore uti förevarande tabeller icke ånyo upptagits.

Den egentliga *fabriksrörelsen* är inom Vermland icke af någon synnerligen framstående betydhet. De enda fabriker, som sysselsätta ett jemförelsevis större antal arbetare äro glasbruken och tobaksfabrikerne. Vid de förra äro nemligen anställda 276 och vid de senare 146 arbetare. Sammanräknade tillverkningsvärdet år 1870 utgjorde vid glasbruken 376,517 r:dr 60 öre och vid tobaksfabrikerne 382,634 r:dr 2 öre. Ett jerntrådsdrageri, hvars tillverkningsvärde 1870 uppgick till 192,988 r:dr, sysselsatte 32 arbetare. I öfrigt förekommer såsom anmärkningsvärdt att jernmanufakturverken minskats från 53 år 1865 till 42 år 1870 och stångjernsbruken från 77 till 54.

Enligt tab. N:o 7 b utgjorde vid periodens slut antalet *handtverkare* på landet 149 och i städerna 278, deraf 5 qvinnor och skulle således under femårsperioden hafva ökat med 89 på landet och 124 i städerna. Endast en del af denna stora tillökning förklaras af ofvan anmärkta skiljaktighet i tabellernas uppställning.

Sedan år 1866, då *bränvinsbränning* idkades vid ett bränneri, derför afgiften utgjorde 7,511 r:dr 25 öre, har någon bränvinstillverkning inom länet icke egt rum.

4. Kommunikationsanstalter och varubyten.

Tab. N:o 8. A) **Landkommunikationer**. Tab. N:o 8 innehåller redogörelse ej blott för *längden* af lands-, härads- och sockenvägar inom länet, utan äfven för antalet *gästgifvaregårdar* och derifrån under hvardera af ifrågavarande 5 år utgångue *skjuthästar* äfvensom under samma tid uppbådade kungs- eller kronoskjuthästar.

Beträffande *vägarnes beskaffenhet* torde i allmänhet fortfarande gälla hvad derom i senaste femårsberättelsen blifvit omfördt. De äro jemförelsevis fasta och goda inom Nordmarks, Gillbergs, Näs, Kils, Jösse och Visnums härad, men deremot mera tungkörda inom öfrige delar af länet. Orsaken till detta senare förhållande uppgifves vara bristen på tjenliga vägbyggnadsämnen, men hvartill i bergslagen och bruksdistrikten de tunga transporterne jemväl torde i väsentlig mån bidra. Under senare åren har användning af sönderbokad sten på flere ställen kommit i bruk, och ehuru en ökad kostnad för tillfället derigenom drabbat de väghållningsskyldige, hafva desse dock funnit en ersättning ej blott i bättre vägar utan äfven i det ringare arbete, som det fortfarande underhållet af de på sådant sätt fullständigt iståndsatte vägarne påkallat.

De i senaste femårsberättelsen nämnda *vägarbeten*, nemligen anläggning af väg emellan Östmarks kyrka och norska gränsen, hvartill Rikets Ständer anvisat ett statsanslag af 35,000 r:dr, och omläggning å allmänna landsvägen emellan Prestgårdens och Upperruds gästgifvaregårdar, dertill af den allmänna vägbyggnadsfonden anvisats ett anslag af 20,000 r:dr, hafva nu blifvit fullbordade och afsynade.

Härförutom hafva under förevarande femårsperiod företagits följande vägarbeten, nemligen:

1:o. Omläggning af landsvägen emellan Karlstad och Kils sockens gräns norr om Grafva kyrka till en längd af 1,932 fot i ändamål att skydda densamma mot Klarelfvens utskärningar, hvilka i någon mån vållats deraf, att styrelsen för flottningsbolaget genom pålningar hindrat vattnet i dess naturliga aflöpp. Detta vägarbete har bekostats af de vägbyggnadsskyldige i Karlstads tingslag;

2:o. Omläggning af landsvägen emellan Seffle och Dalslands gräns inom Näs härad, utgörande en väglängd af ungefär 1½ mil, dertill ett statsanslag af 7,400 r:dr erhållits; men redogörelse saknas för de utgifter, kommunen derför fått vidkännas;

3:o. Omläggning af vägen emellan Olsbols och Bergsängs gästgifvaregårdar i Elfdals och Fryksdals härad på en sträcka af 4½ mil för ett erhållt statsanslag af 54,557 r:dr 12 öre och af kommunerna tillskjutne 28,675 r:dr 69 öre;

4:o. Omläggning af ¼ mils väg öfver Skansheden i Dalby socken, för en sammanräknad kostnad af 14,959 r:dr 13 öre, deraf 7,000 r:dr utgått såsom statsanslag;

5:o. Omläggning af vägen förbi Stor-, Transtrands-, Likånå- och Bleckhedsbackarna i Elfdals härad, dertill af allmänna vägbyggnadsfonden i nåder beviljats 7,500 r:dr och kommunerna tillskjutit 8,203 r:dr 17 öre;

6:o. Omläggning af vägen emellan Slöttne och Höljes, för hvilket år 1870 började, men ännu icke fullbordade, vägarbete

Eders Kongl. Maj:t behagat bevilja ett anslag af 15,000 r:dr, deraf 9,000 r:dr utgått under 1870;

7:o. Omläggning af $\frac{1}{2}$ mils sockenväg från hemmanet Kjellsby till sjön Stora Lee i Trankils socken, för hvilket ändamål församlingen af undsättningskomitén i Göteborg år 1869 erhöill 1,500 r:dr.

Dessutom har kongl. styrelsen för statens jernvägsbyggnader i sammanhang med nordvestra stambanan byggt några mindre vägstycken, hvarigenom, der sådant erfordrats, jernvägsstationerna förenats med närmast varande allmän väg.

De betydliga bidrag, som sålunda af allmänna medel under femårsperioden kommit länet till godo och hvarmed, jemte af kommunerna sjelfva tillskjutna 69,366 r:dr, flere nyttiga vägarbeten blifva utförda, hafva till en icke ringa del varit föranledda af behofvet att bereda lämplig arbetsförtjenst åt den efter 1867 och 1868 årens svåra missväxter nödlidande befolkningen.

Då de skyddsmedel, som tid efter annan blifvit af vederbörande vägbyggnadsskyldige anbringade för att förebygga *Klarelvens utskärningar från landsvägen*, der den blifvit utlagd nära invid elfvens flodbädd, har Eders Kongl. Maj:t, uppå derom af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande gjord underdånig framställning, genom nådigt bref den 6 Maj 1870 beviljat ett särskildt anslag af 600 r:dr för uppgörande af förslag i afseende å de åtgärder, som för berörda ändamål lämpligast borde vidtagas; och har, efter förordnande af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, numera affidne Öfverstelöjtnanten och Kommendören C. E. Norström för ett sådant arbete uppgjort fullständig plan och kostnadsförslag.

Sedan träbron, som var anbragt öfver Norselfven för allmänna landsvägen i närheten af Lillnors gästgivaregård, i Juni månad 1867 nedbrunnit, har under åren 1869 och 1870 i stället uppförts en prydlig bro af jern på stenpelare för en kostnad af 33,300 r:dr. De medel, som sålunda erfordrats utöfver det belopp af 10,000 r:dr, Eders Kongl. Maj:t jemlikt nådigt bref den 6 November 1868 till byggnadsföretaget beviljat, hafva hufvudsakligen anskaffats genom lån, till upptagande hvaraf kommunerna inom Grums härad den 21 Oktober 1869 erhållit Eders Kongl. Maj:ts tillåtelse, och endast till någon ringare del kunnat beredas af inkomsten för den färjefart, hvarmed trafiken under tiden uppehölls.

År 1867 blef bron vid Seffle, som underhålles af de vägbyggnadsskyldige inom Näs härad, ombyggd för en kostnad af 12,000 r:dr. Detta arbete utfördes ungefär samtidigt med ombyggnad och utvidgning af Seffle sluss med flere kanalarbeten, för hvilka ett statsanslag af 49,590 r:dr blifvit år 1866 i nåder beviljadt.

Då uppförandet af broar allestädes, der de stora vattendragen skära de allmänna vägarna, skulle vara förenadt med alltför stor kostnad, nödgas man ännu på flere ställen betjena sig af *färjor* för öfverfarten. Icke mindre än 27 sådana inrättningar finnas derföre inom länet, af hvilka en tillkommit under femårsperioden öfver Klarelven vid Båtstad och tre underhållas af enskilda personer. För öfverfarten erlägges en efter förhållandena lämpad i behörigen fastställda taxor bestämd afgift.

Men om således ganska stora uppoffringar under femårsperioden blifvit gjorda för att bereda lättnad i landtkommunikationerna, återstår likväl ännu mycket i det hänseendet. Vål underlättas sommartiden den allmänna rörelsen genom de djupt

in i landet utgrenade vattendragen, på hvilka *ångbåtar* ombesörja person- och varutransporter, men emellan vattendragen möter trafiken hinder i de svåra backar, hvarmed de allmänna vägarna ännu i allmänhet äro besvärade, och i de nordligare delarne af länet nödgas kronobetjeningen ännu under sina tjänstesor, i brist af banad väg tillryggalägga långa sträckor till fots för att uppnå ett utsatt förrättningsställe.

Der emellertid en tilltagande rörelse eller transporter af tunga varor gjort behofvet af ändamålsenliga kommunikationsmedel mera påträngande, hafva genom enskild företagsamhet, med understöd likväl af lån af allmänna medel, tid efter annan anlagts mindre *jernbanor*, dels för lokomotiv och dels för hästkraft. De på sådant sätt tillkomna, för allmänna rörelsen påräknade jernbanor utgöras af:

1:o det system af jernbanor, som i sammanhang med ångbåtskommunikationer förenar Filipstads bergslag med Kristinehamn och Venern, nemligen:

a) hästbanan emellan sjöarna Långban och Yngen, eller den s. k. Lerviksbanan; b) emellan Yngen och Saxen; c) emellan Yngen och Daglösen, och d) emellan Storbroyttan och Daglösen, samt e) lokomotivbanor emellan Yngen och Östersjön, f) emellan Östersjön och Stora Lungen, samt g) emellan Sjöändan och Kristinehamn.

2:o lokomotivbanan emellan Frykstad vid sjön Frykens ända och lastageplatsen Lyckan vid Klarelven;

3:o hästbanan förbi Dejeforsen i Klarelven; och

4:o hästbanan emellan sjön Ränken och Glafsforden.

Utom dessa för den allmänna rörelsen påräknade jernvägar finnas vid nedannämnda bruk anlagda mindre hästbanor, uteslutande afsedda för transport af brukens egna effekter och bekostade af brukens egare, nemligen: vid Liljedal, Mölnbacka, Dejefors, Lesjöfors, Östanå, Borgvik, Stömned och Sölje samt å Persbergs grufvefält.

Angående *trafiken å Kristinehamn-Sjöändans* samt *Frykstads jernbanor* lemna följande tabeller närmare redogörelse:

Sammandrag af trafiken på Kristinehamn-Sjöändans jernväg åren 1866—1870.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Stångjern o. manuf.-smide, c:tr	301,400	219,500	240,300	263,650	275,900
Tackjern	388,300	351,100	375,100	371,450	364,100
Malm	300,800	397,500	444,200	380,900	363,500
Spanmål..... kub.-fot	54,500	92,300	137,000	162,000	134,000
Sill och salt.....	35,500	39,700	32,000	41,800	47,100
Plank och bräder....	265,000	297,500	168,500	249,750	321,200
Stenkol och koks....	136,800	100,900	125,280	131,000	140,000
Diverse annat gods.... c:tr	68,200	64,200	67,230	111,980	153,960
Summa trafik i c:tr	1,284,000	1,274,000	1,337,800	1,384,000	1,456,860
Antal passagerare.....	5,402	6,212	8,454	7,888	10,140

En granskning af dessa tabeller kan icke undgå att väcka tillfredsställelse hos en hvar, som hyser intresse för Vermlands fortgående materiella utveckling. Ehuru den ifrågavarande tidsperioden för industrien i allmänhet varit mindre gynnsam, utvisar dock redogörelsen för trafiken å Kristinehamn-Sjöändans jernväg en med hvarje år icke obetydligt tilltagande rörelse.

Uppgift öfver trafiken på Frykstads jernbana samt på Klarelfven med ångbåten Örn och 4 lastbåtar åren 1866—1870.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Passagerare..... antal	4,693	3,624	3,777	5,526	4,855
Stångjern..... c:tr	85,663	60,113,50	36,353,85	47,306,95	65,101,75
Spik..... kistor	1,838	1,379	846	14	—
Tackjern..... c:tr	83,513,85	60,171,65	62,287,55	89,539,42	87,085,08
Plank och bräder..... tolfter	7,523	5,264½	3,244½	7,496½	10,180½
Spanmål..... kub.-fot	16,261	24,337	56,909	30,232	46,412
Sill..... t:r	2,023	1,137	905	2,626	1,741
Salt..... kub.-fot	11,952	12,364	15,216	13,345	17,480
Stenkol och koks..... »	32,970	44,485	21,850	9,900	10,945
Diverse gods..... kolly	13,801	18,945	14,282	12,836	20,051
Omkostnader..... r:dr r:mt	47,373,62	43,207,30	40,183,94	43,323,58	43,890,70
Brutto-inkomst..... »	56,573,90	48,850,21	40,227,09	54,363,81	62,471,79

Anm. Af det från Handels- och Sjöfartsfonden erhållna lånet af 75,000 R:dr R:mt återstod den 21 Maj 1870 R:dr 49,370 52 öre, med ränta derå från den 15 Augusti samma år.

Deruti ingår väl en ganska ansenlig tillökning i spanmålstransporten, men denna omständighet kan icke läggas till grund för bedömandet af den i allt fall oväsentliga spanmålsproduktionens till- eller aftagande inom orten, utan häntyder fast hellre på en stigande rörelse och ökad välmåga inom bergslagen, der grufbrytning och brukshandtering utgöra föremål för den talrika befolkningens hufvudsakliga sysselsättning. Deremot uppvisar redogörelsen för trafiken å Frykstadsbanan i afseende å spanmålstransporten en anmärkningsvärd företeelse i motsatt riktning. Ehuru serdeles de norra socknarna i Vermland, till hvilka Frykstadsbanan och den i samband dermed inrättade ångbåtsfarten på Klarelfven och sjön Fryken utgöra en väsendtlig transportled, åren 1867 och 1868, på sätt förut är vorde omfördt, hemsöktes af svåra missväxter, så att undsättning af allmänna medel då blifvit dem tilldelad, forslades likväl å Frykstadsbanan år 1868, det år, då den största spanmålstransporten under femårsperioden der egt rum, icke fullt en tredjedel så mycket spanmål, som år 1861 tillfördes de norra orterna, hvilket förhållande ger grundad anledning till det antagande, att jordbruket äfven i dessa bygder under de senare åren vunnit en ej ringa utveckling.

För trafiken å Mölnbacka, Dejefors och Borgviks jernvägar redogöra följande tabeller:

Uppgift öfver trafiken på Mölnbacka jernväg åren 1866—1870.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Stångjern o. manuf.-smide, c:tr	87,427,95	61,429	54,921,35	49,386,40	70,449,70
Tackjern..... »	35,646,90	25,379	24,100,47	35,590,69	36,077,57
Plank och bräder..... tolfter	18,119½	19,834½	14,330½	20,004½	19,057½
Spanmål..... kub.-fot	5,603	6,681	10,478	8,323	6,717
Sill och salt..... t:r	325	380	442	457	529
Stenkol och koks..... kub.-fot	3,500	3,596	7,338	3,025	5,650
Smältjern..... c:tr	—	10,192,48	7,262,75	3,716,45	6,680,12
Diverse gods..... »	2,500	3,000	2,500	4,000	6,000
Brutto-inkomst..... r:dr r:mt	8,282,66	7,997,40	6,484,06	7,609,83	7,574,36

Uppgift öfver trafiken på Dejefors jernväg åren 1866—1870.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Stångjern o. manuf.-smide, c:tr	89,090,58	77,056,45	68,922,63	90,738,28	98,893,42
Stål..... »	10,915,87	9,741,70	14,797,79	17,102,80	17,846,49
Tackjern och gjutjern .. »	3,409,90	758,73	403	3,225,22	3,647,48
Plank och bräder ... tolfter	26,251,77	34,971,77	33,784½	37,830½	37,560
Spanmål ... kub.-fot	57,199	62,281,01	125,809	84,524,08	91,952,08
Sill och salt .. »	10,378,03	10,908,02	9,595	7,636,06	11,766,02
Kaffe..... c:tr	25	24	12	21	127,20
Socker..... »	63	4	—	39,30	165
Gråsej..... »	90	182	70	11	75
Mjöl..... »	112	20	27	—	—
Lera..... »	300	1,586	1,523	1,503	720
Kalksten..... »	2,400	5,358	2,400	3,690	5,026
Linfrökakor..... »	426	549	767	54,90	409,70
Lump..... »	100	130	20	39	20
Rödfärg..... t:r	45	36	—	—	30
Potatis..... kub.-fot	230	20	644	—	630
Takstickor..... »	2,050	—	2,640	4,738	1,760
Tegel..... st.	10,125	4,912	16,238	13,118	18,650
Koks..... kub.-fot	600	2,100	1,000	—	1,800
Pudrett..... »	—	500	—	300	—
Olja..... »	—	107	108	73	108
Ved..... »	—	—	1,566	—	—
Skiffer..... st.	—	500	6,600	500	—
Säckar..... »	—	—	12,420	15,400	9,401
Qvarnstenar..... »	24	4	—	14	29
Balar och packlådor..... »	725	241	355	624	630
Paketer..... »	383	79	141	101	480
Omkostnader f. trafiken, r:dr	8,807,59	9,581,04	9,484,90	10,065,61	9,947,78
Bruttoinkomst..... »	16,468,80	15,701,42	15,725,35	16,578,99	17,499,79

Anm. År 1866 uppfördes en ny stallbyggnad och 2 nya bryggor anlades vid bassinen för trafikens underlättande.

» 1867, då hög flod inträffade, som medförde mycket sand, uppgrundades bassinen, hvarefter muddring varit nödig att årligen verkställas, och har jettén 2 gånger undergått reparation för skador, som uppkommit genom timmerflottning. För öfrigt har blott banans underhåll och materiel utgjort de nödvändigaste omkostnader under de fem åren 1866—1870.

Uppgift öfver trafiken på Borgviks jernväg åren 1866—1870.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Stångjern o. manufaktursmide, c:tr	22,422	29,040	27,097	28,903	33,005
Tackjern..... »	67,647	83,593	85,520	81,701	116,461
Plank och bräder..... tolfter	7,938	9,577	5,441	8,230	6,302
Spanmål..... kub.-fot	—	267	9,813	1,400	1,147
Sill och salt..... t:r	381	614	333	360	566
Stenkol och koks..... kub.-fot	4,580	18,001	22,500	28,900	25,650
Diverse gods..... c:tr	34,833	30,933	25,700	76,666	70,000
Brutto-inkomst..... r:dr	4,174,56	6,301	4,984	7,300	8,192

Den för utvecklingen af Vermlands hela näringslif mest betydelsefulla tilldragelse under femårsperioden är emellertid nordvestra stambanans tillkomst och upplåtande åt allmän trafik. Dess fullständiga öppnande ligger visserligen något utom denna tidrymd och inträffade först den 19 Juni innevarande år, då den

återstående bandelen emellan Karlstad och Arvika blef tillgänglig för allmän trafik, men är dock af beskaffenhet att icke här kunna förbigås. Denna länge efterlängtdade tilldragelse, hvarigenom de förenade rikenas hufvudstäder blifvit sammanlänkade med ett föreningsband, som icke vidare kan upplösas, är serskildt för Vermland af synnerlig vikt. Det torde väl ännu vara nog tidigt, att våga ett yttrande om alla de verkningar, nordvestra stambanan kan komma att utöfva på länets utveckling så väl i materielt som intellektuelt hänseende, eller om den riktning, den kan förmå gifva åt provinsens näringslif, men säkert skall den länge komma att utgöra den tyngdpunkt, som uppbär ortens hufvudsakliga rörelse.

Att emellertid Vermland med sin verksamma och spekulativa befolkning, sin rikedom på jernförande malmer, sina vidsträckta skogar, som, väl och ändamålsenligt vårdade, för all framtid kunna lemna tillgång till en betydande trävarurörelse, och med ett åkerbruk slutligen, som med ordinära skördar redan lemna ett icke obetydligt öfverskott öfver länets egen förbrukning, har starkt behof af en vidare utveckling af tidsenliga kommunikationer, är lika naturligt som glädjande. Det är ock den fulla insigten om detta behof, som redan förmått några nitiska och företagsamme män, att bilda ett bolag för byggande af *jernväg från Falun till Kils jernvägsstation* i Vermland med tvenne bibanor, samt vidare framdeles från Kil genom Dalsland till Göteborg. Bolaget, som innevarande år erhållit koncession å dessa jernvägsbyggnader och jemväl fått sig i nåder beviljadt ett statsanslag till belopp af 5,000,000 r:dr för utförande af jernvägsbyggnaden emellan Falun och Kil med sina bibanor, har nu utfärdat inbjudning till aktieteckning för detta företag. Teckningen torde ännu icke vara fullständigt afslutad, men frågan omfattas med det lifliga intresse, att grundade förhoppningar förefinnas om förverkligandet inom den närmaste framtiden af denna storartade jernvägsbyggnad.

Till frågan om landtkommunikationer hörer äfven en redogörelse för *gästgifverien*. I afseende å dem hafva endast obetydliga förändringar egt rum. Strands gästgifvaregård i Jösse härad har, såsom belägen nära intill Åmots gästgifveri och därför obehöflig, indragits och gästgifveriet vid Skålkärn och Bosjön, hvilka hemman vexelvis hvar halfår innehade gästgifverihållningen, öfverflyttats till hemmanet Forshyttan i Fernebo härad. Derjemte har genom serskilda beslut Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande förordnat, dels att Gunnarsby och Helse-ruds gästgifvaregårdar skulle indragas och gästgifveri i stället inrättas vid Sundsvik i Sunne socken, dels att gästgifveriet vid Haga i Jösse härad skulle upphöra och skjutsningen emellan Åmots och Morasts gästgifvaregårdar derefter verkställas utan ombyte, samt att gästgifvaregårdarne Kindsjön och Bjurberget jemväl skulle indragas och den dessa hemman åliggande skjutsningsskyldighet öfverflyttas till Elgsjön i Södra Finnskoga församling, men verkställigheten af dessa beslut har förhindrats af anförda besvär, som vid femårsperiodens slut icke voro slutligen afgjorda.

Tab. N:o 8. Enligt tab. N:o 8 finnas inom länet 146 gästgifvaregårdar och vid 61 af dem är skjutsningen ställd på *entreprenad*. Vid några af de på senaste tiden förrättade entreprenadauktioner har det lyckats erhålla större eller mindre nedsättning i de i allmänhet dryga vilkor, entreprenörerne förut betingat sig, så att till exempel skjutsningsskyldigheten vid Karlstads gästgifveri,

der bidraget från skjutslaget förut utgått med 3,600 r:dr, vid auktion år 1870 af nuvarande entreprenören öfvertagits emot erhållande af högsta tillåtna skjutslega och 1,118 r:dr 78 öre i ersättning af skjutslaget. Den betydliga lättnad i skjutstungan, som genom nordvestra stambanans tillkomst blifvit Karlstad beredd, har naturligtvis i väsentlig mån föranledt denna ansenliga minskning i entreprenadkostnaden. Af de till *lättnad i skjutstungan* anvisade medel hafva kommit Vermland till godo:

År 1866	9,394 r:dr 15 öre
» 1867	8,125 » 58 »
» 1868	11,959 » 6 »
» 1869	17,865 » 5 »
» 1870	23,262 » 32 »

B) Sjökommunikationer. Ehuru Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes berättelse för åren 1856—1860 innehåller fullständig upplysning om hamnarnas namn, längden och riktningen af de hufvudsakliga trafiklinierna å så väl sjöar som floder, äfvensom för de under samma år begagnade kanaler, torde dock, med fäst afseende å den vikt, Vermlands sjökommunikationer för den allmänna rörelsen ega, en kortfattad redogörelse härom böra äfven i denna berättelse inflyta.

Främsta rummet i förevarande hänseende intager naturligtvis *sjön Venern*, af hvars stränder en sträcka af ungefär 16 mil tillhör Vermland. Vid Karlstad, Kristinehamn, Skoghall, Seffle, Borgvik, Norselvens utlopp, och Skottkärr äro för sjöfarten å Venern allmänt begagnade *hamnar*. För segelfartens förbättrande i denna sjö finnes en direktion, hvilken enligt kongl. brefvet den 24 November 1813 skall bestå af valde ledamöter från alla vid Venern belägna städer och Göteborg samt bland bruks- och fartygsegare i Vermland, och hafva sitt säte i Karlstad. Direktionen ombesörjer i sådant afseende inrättandet af fyrar och båkar, utsättandet af andra sjömärken samt antager och aflönar bevakare och lotsar. Till bestridande af härför erforderliga utgifter eger direktionen att enligt en af Eders Kongl. Maj:t i nåder fastställd taxa uppbära afgifter för fartyg och gods af trafikanter på Venern.

Under nu tilländagångna femårsperiod hafva af direktionen följande *arbeten* blifvit verkställda:

År 1867 fördjupades medelst muddring och sprängning segelrännan emellan Aspholmen och skäret Tallen, hvilken segelränna vid början af följande år uppläts till allmänt begagnande;

År 1867 anlades en fyr å Risnäsudden och år 1870 färdigbyggdes fyren å Lakholmen.

För seglationens betryggande på Venern äro anställda 26 *lotsar* och prickhållare, hvilka aflönas med 1,307 r:dr och under sin vård och tillsyn hafva 458 prickar, 1 boj och 116 stycken fasta sjömärken. *Fyrarnes* antal uppgår till 19 stycken, hvilka skötas af 13 fyrvaktare, tillsammans aflönade med 2,310 r:dr. Arliga kostnaden för fyrarnes underhåll med olja och annat lysmaterial beräknas till 60 r:dr för hvardera.

Näst efter Venern torde med hänseende till trafikens liflighet komma de vattendrag, som i samband med förut omnämda jernvägar utgöra en sammanhängande trafikled emellan Filipstads bergslag och Kristinehamn. De vattendrag, å hvilka ångbåtar begagnas äro: *sjön Långban*, omkring en mil i utsträckning, hvarest ångprämen "Långban" fortskaffar effekter emellan Långbansändehyttan och den s. k. Lerviksbanan; *sjön Yngen*,

omkring en mil i omfattning, på hvilken 3 ångbåtar i olika riktningar äro i gång, nemligen lastdragaren "Yngen" och bogseringsbåtarne "Claes af Geijerstam" och "John Erikson"; *sjön Östersjön*, en knapp mil i längd, hvarå bogseringsångbåten "Storfors" ombesörjer trafiken emellan Kroppa- och Storforsbanorna; *sjön Daglösen*, som genom Filipstads bergslagskanal samt Norsbäckens kanal står i förening med Lungen och flere andra sjöar till lastageplatsen Sjöändan, och å hvilken kommunikationsled trafikera 6 ångbåtar, nemligen passagerarebåten "Frans von Scheele", som gör reguliera turer, bogseringsbåtarne "Örn", "Rapid" och "Ejderen" samt lastdragarne "Myran" och "Bjurbäcken". För fortskaffandet af effekter emellan Storfors jernbana och Sjöändan användas bogseringsbåtarne "Fleetwood" och "Lillfors".

Vidare förekommer *Glafsfjorden* med sitt utlopp genom Byelfven och Sefle kanal i Venern, å hvilken trafikled ångbåtskommunikation uppehålls emellan Arvika köping och Göteborg samt mellanliggande stationer.

Den 8 mil långa sjön *Fryken* i Fryksdals och Kils härad har i sammanhang med jernväg från Frykstad till Lyckan och ångbåtsfart derifrån å Klarelfven till Karlstad bildat en trafikled af ungefär tio mils längd; men sedan från nordvestra stambanan vid Kil anlagts en bibana till Frykstad kommer jernvägen Frykstad-Lyckan att nu upprivas, och ångbåtstrafiken å Fryken att sättas i direkt förbindelse med närmaste stambana. Norselfven utgör Frykens utlopp i Venern och lemnar tillfälle till timmerflottning.

Klarelfven, som från Norge infaller i Vermland i detta landskaps nordligaste gräns och genomlöper Elfdals och Kils härad samt Karlstads tingslag, utgör flottningsled för stora kvantiteter skogsprodukter, som årligen komma icke allenast från de i närheten af denna elf belägna orter inom Vermland, utan ock från Tryssild i Norge samt från Dalarne, der flere mindre floder, som utfalla i Klarelfven, hafva sin upprinnelse. Många fall och forsar förhindra en oafbruten båtfart i elfven, och sedan ångbåten Klara, som enligt förra berättelsen gjorde turer emellan Edebeck och Vingång i Elfdalen, år 1868 dermed upphörde, har endast ångaren Örn gjort reguliera turer å Klarelfven och fortfarande ombesörjt trafiken emellan Lyckan och Karlstad. Genom Forshaga kanal och jernvägen förbi fallen vid Dejefors är emellertid en sammanhängande trafikled emellan Munkfors bruk och Karlstad åstadkommen. Betydelsen af denna transportled ådagalägges ej blott af den förut lemnade uppgiften om rörelsen på Dejefors jernväg utan äfven af den redogörelse, som angående trafiken å Forshaga kanal meddelas i vidstående tabell.

Dalslands kanal, för hvars byggande af allmänna medel anvisats 1,000,000 r:dr, deraf 200,000 r:dr såsom anslag och 800,000 r:dr såsom län, fullbordades och öppnades för allmän trafik sommaren 1868. Genom denna kanal är segelled öppnad från Hattfura vid Venern förbi Köpmanabro genom sjöarna Åklängen, Rogvarpen, Laxsjön och Lelängen till sjöarna Stora Lee samt Vestra och Östra Silen. Endast den del af kanalen, som förenar Lelängen med Stora Lee, är belägen inom Vermlands län. På denna linie, genom hvilken Silleruds, Silbodals, Blomskogs, Trankils, Holmedals, Fogelviks och Töcksmarks socknar stå i förbindelse med Venern, voro 1870 följande ångbåtar sysselsatta, nemligen "Laxen", som går emellan Göteborg och Strand i Nössemarks socken å Dalsland, "Werner Erikson" emellan nämnda

Uppgift å gods, som passerat Forshaga kanal åren 1866—1870.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Stångjern och manufaktursmide c:tr	204,045,80	175,749,04	176,054,84	181,053,28	204,126,05
Stål "	10,958,05	11,085,96	15,542	18,222,67	18,450,37
Gjut- och tackjern... "	25,282,65	18,186,50	1,368,76	9,103,12	7,076,88
Plauk och bräder, toltf.	63,225½	76,027½	67,766½	81,708	81,500
Spanmål k.-fot	63,225	67,098,04	154,375,04	98,622	93,288
Sill och salt. "	15,776,02	15,060	13,133	12,066	14,859,02
Kaffe c:tr	100,80	154,80	97,20	55,80	192,60
Socket "	169	153	71	63	100
Spirituosa k.-fot	112	114	—	—	—
Gråsej c:tr	220	225	80	50	131
Oljor k.-fot	170	230	138	92	212
Kalksten c:tr	23,510	—	12,924	17,387	17,326
Skiffer st.	21,400	—	26,700	7,000	—
Tegel "	66,200	—	45,455	96,660	57,840
Tjära tr	29	32	—	—	72
Rödfärg "	62	37	75	—	48
Lera och kalk. "	451	361	242	—	1,346
Stenkol k.-fot	4,855	5,957	14,520	10,525	16,600
Träkol stigar	481	82	—	—	—
Rapskakor c:tr	1,125	1,099	1,615	836	1,139
Ved k.-famn.	—	96	118	86	134
Taksticker k.-fot	—	—	—	5,576	—
Potatis "	—	—	—	—	2,190
En ångbåt passerat, ggr	—	—	—	30	—
26 lastbåtar d:o "	916	895	1,016	966	1,034
Qvarnstenar st.	30	—	—	—	29
Balar och packor "	800	750	654	900	840
Paketer "	127	106	50	140	103
Omkostnader för trafiken m. m. r:dr	2,523,13	2,076,63	2,594,91	2,861,57	3,124,34
Brutto-inkomst. "	23,892,51	26,757,97	25,487,35	28,369,08	28,655,78

Anm. År 1866 den 13 Maj uppkom vid öfra slussporten en läcka, som på 2 dagar blef afhjelpat, och trafiken afstodnade den 17 November.
 " 1867. Trafiken upphörde den 19 November.
 " 1868. Trafiken upphörde den 9 d:o. Under året verkställd muddring uti kanalen.
 " 1869. D:o d:o den 5 d:o. D:o d:o d:o.
 " 1870. D:o d:o den 30 d:o. D:o d:o d:o.

stad och lastageplatsen vid Silsjöarna, "Töcksfors" och "Gustafsfors" emellan Göteborg och bruken med nyssnämnda namn.

Utom nu omförmälda trafiklinier å sjöar, floder och kanaler finnas inom länet åtskilliga andra vattendrag, å hvilka gods till betydligt värde fraktas och skogseffekter i ganska stora partier flottas. Bland dessa må företrädesvis nämnas sjön Vermeln, som från Jösse härad utgrenar sig till Grums och Gillbergs härad och har sitt utlopp i Borgviks hamn, samt sjön Faxen i Nordmarks härad.

Oberäknadt de vid nordvestra stambanans stationer inrättade *postanstalter* funnos inom länet vid 1870 års slut 4 postkontor, 5 postexpeditioner och 11 poststationer. I den mån nämnda stambana blifvit för trafik öppnad från Laxå till Kristinehamn år 1866, från Charlottenberg till Arvika år 1867 och från Kristinehamn till Karlstad 1869, har den *postdiligensfart*, som varit ordnad å linierna Kristinehamn-Finnerödja, Charlottenberg-Arvika och Karlstad-Kristinehamn blifvit indragen, så

att dylik postbefordran vid 1870 års slut endast egde rum emellan Karlstad och Arvika samt Karlstad och Åmål.

Utom de i förra berättelsen omförmälda *telegrafstationer* i Karlstad, Kristinehamn och Filipstad, hvilka fortfarande äro i verksamhet, hafva inga andra sådana inrättningar tillkommit, än de, som med nordvestra stambanan äro förenade.

Tabb. N:is 9 a o. 9 b. C) **Sjöfart och Handel.** För antalet och lästetalet af de länets innevägnare tillhöriga *fartyg* och båtar öfver tre nyläster, hvarmed sjöfart under år 1870 idkats, äfvensom för antalet af de samma år i länet varande *handlande*, jemte dem påförd beviljning för rörelse redogöres i tabb. N:is 9 a och b.

Af förstnämnda tabell inhemtas, att *segelfartygens* och båtarnes antal utgjorde 48 om 1,228,99 nyläster samt de *med ångmaskin försedda fartygens* antal 24 om tillhopa 265,4 hästkrafter, äfvensom att icke något fartyg varit till utrikes sjöfart begagnadt.

Sedan Karlstad genom kongl. brefvet den 27 September 1866 beviljats nederlagsrätt, har staden jemlikt kongl. brefvet den 12 Januari 1869 jemväl i nåder förunnats transitorätt. *Tulluppbörden* vid stadens tullkammare har ock till följd häraf varit i ständigt stigande och utgjorde 1,178 r:dr 73 öre år 1866, 62,403 r:dr 34 öre år 1867, 74,707 r:dr 87 öre år 1868, 83,769 r:dr 6 öre år 1869 och 102,682 r:dr 17 öre år 1870. Transitorätten har ganska lifligt begagnats af stadens fabrikanter, köpmän och handverkare samt väsendtligen bidragit att föröka tulluppbörden. Transitouppslagsmagasinet har likväl ännu icke anlitats, utan de tullpligtiga varorna hafva genast efter deras ankomst transporterats till packhuset och angifvits antingen till direkt förtullning eller på nederlag.

Nedanstående tabell lemna redogörelse för *trafik och inkomst vid Karlstads hamn och kanal* under femårsperioden. Deraf visar sig för år 1870 en minskning af 9,780 r:dr 38 öre i inkomsten emot förhållandet nästföregående år, härledande sig hufvudsakligen från den rubbning i sjökommunikation, hvartill

Trafik och inkomster vid Karlstads kanal åren 1866—1870.

År.	Elfbrännar.	Segelfartyg.	Ångfartyg.	Summa fartyg.	Stångjern, spik och skrojern.	Tackjern.	Plankor.	Timmer, bjelkar och sparrar.	Spannmål.	Summa kanal-inträder.
	St.	St.	St.							
1866...	1,402	963	255	2,620	226,440	107,655	72,648	180,797	37,286	35,041,59
1867...	907	1,100	418	2,425	180,177	74,646	68,258	119,165	57,934	33,269,03
1868...	1,049	755	469	2,273	155,320	63,251	49,287	96,816	67,776	29,245,61
1869...	1,162	1,348	554	3,064	159,452	105,384	60,673	123,206	65,679	32,779,03
1870...	1,129	782	446	2,357	214,705	75,687	69,057	113,026	25,960	22,998,65

5. Kameralförhållanden.

Tabb. N:is 10 a o. 10 b. Tab. N:o 10 a innehåller redogörelse för hemmantal, brukningsdelar, jordtorp, soldattorp, backstugor och andra lägenheter å landet med deras taxeringsvärden år 1870 och tab. N:o 10 b för städernas jordområden och egendommar äfvensom dem för hvarje år åsatta taxeringsvärden.

Den betydliga tillökningen af *brukningsdelar* på landet eller från 19,993 år 1865 till 21,859 år 1870 häntyder på en fort-

nordvestra stambanans öppnande till Karlstad föranledde. Tre af stadens ångbåtar, nemligen "Karlstad", "Vestergötland" och "Oldevig", hvilka förut underhöllö reguliera turer emellan Karlstad, hufvudstaden och Göteborg, såldes och antalet segelfartyg, som besökte Karlstads hamn nedgick från 1,348, som de utgjorde 1869, till 782 år 1870. Deremot tillkom en ny ångbåt, "Messvik", som sistnämnda år ombesörjde transporten emellan Karlstad och flere inom Vermland vid Venern belägna hamnar.

Uti staden *Kristinehamn* åter synes någon synnerlig anmärkningsvärd förändring i afseende å *sjöfarten* och deraf härflytande inkomster icke hafva egt rum. Vål har, efter nordvestra stambanans öppnande från Laxå till Kristinehamn år 1866, antalet segelfartyg, som besökt Kristinehamns hamn något nedgått, men hamnafgifterna hafva bibehållit sig vid ungefär samma höjd och ångbåtskommunikationen synes hafva tilltagit. Om förhållandena i nyssnämnda hänseenden lemna följande tabell närmare upplysning:

År.	Ankomna och afgångna		Skeppad			Hamnafgifter.
	segelfartyg.	ångfartyg.	Malm.	Stångjern.	Tackjern.	
	St.	St.	C:tr.	C:tr.	C:tr.	Rmt Rdr.
1866.....	515	154	228,960	321,054	537,182	8,630,09
1867.....	476	118	258,480	270,188	508,515	8,697,24
1868.....	488	305	291,913	278,800	441,710	8,272,43
1869.....	467	288	236,510	305,984	561,127	9,222,37
1870.....	434	158	262,430	309,484	574,120	8,643,07

Hvad den s. k. *landthandeln* angår, förspörjes väl understundom klagan deröfver, att den lättade tillgången på hvarje handa öfverflödsvaror, hvarmed handelsbodarna på landet ofta äro försedda, lockar allmogen till öfverflöd och skuldsättning, men denna olägenhet torde dock vara af underordnad betydelse, då man besinnar hvad tid och penningar af allmogen förut förspildes på långa stadsresor, för att hemta förnödenhetsvaror, ofta nog till ett ganska ringa värde, och det missbruk af krediten, som man velat tillskrifva landthandeln, är betydligt äldre, än handelsbodarna på landet.

Angående antalet minuthandels- och utskänkningsställen för *försäljning af brännvin* och andra spirituösa drycker, afgifterna derför och dessas disposition, meddelas upplysning i den å följande sida stående tab. Litt. D. Antalet utskänkningsställen, deraf endast 2 nu finnas på landet, har sedan försäljningsåret 1865—1866 minskats från 24 till 16, men minuthandelsrättigheterna ökats från 14 till 19 stycken samt sammanräknade försäljningsafgiften från 39,994 r:dr 23 öre till 51,513 r:dr 15 öre.

gående betydlig hemmansklyfning. Vid en lika fördelning belöper sig således $\frac{1}{2}$ förmedladt mantal på hvarje brukningsdel, men då en stor del af jorden utgöres af större brukningsdelar, sönderfaller den återstående delen i ännu mindre lotter *).

*) Mantalet i Vermland delas i 960 öresland och hvarje öresland i 24 penningsland. Brukningsdelar på 20 öresland äro icke ovanliga och äfven mindre lotter förekomma.

Antalet *jordtorp* har deremot minskats från 4,338 till 3,851, äfvensom taxeringsvärdet nedgått från 108,569,789 till 93,661,172 r.dr.

Jordafsöndringar, för hvilka afgäld blifvit af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande fastställd, hafva utgjort: år 1866 1, år 1867 13, år 1868 60, år 1869 16 och år 1870 13.

Deremot är Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande icke i tillfälle att meddela någon tillförlitlig uppgift å antalet verkställda förrättningar, som haft *hemmansskyfning* för ändamål, men att de varit flere, än under nästföregående femårsperiod antyder den större tillökningen af nye brukningsdelar.

Sedan Eders Kongl. Maj:t genom nådigt bref den 28 December 1866 tillåtit Kronofogden i Mellan-Sysslets fögderi att till statsverket få afstå det honom på lön anslagna bostället Högvälta, ett mantal i Frykeruds socken emot en i sådant afseende bestämd ersättning, har detta hemman blifvit för kronans räkning utarrenderadt på 20 års tid från den 14 Mars 1869.

Vid pröfning af ett utaf vederbörande nämnd upprättadt förslag till löneroglering för presterskapet i Bruns-kogs, Boda och Magnes-kogs församlingars pastorat har Eders Kongl. Maj:t, bland annat i nåder förordnat, att utom den komminister, hvilken enligt nådigt beslut den 1 Februari 1841 kom att anställas i Boda församling, en ny komministerstjänst skulle inrättas inom Magnes-kogs socken och komministersbefattningen i Bruns-kogs församling indragas. Till följd häraf har, i öfverensstämmelse med föreskrifterna i Kongl. brefvet den 8 Maj 1868, komministersbostället Vestra Fös-ked i Bruns-kogs socken, hvilket skulle för framtida behof bibehållas, blifvit utarrenderadt på 20 års tid från den 1 Maj nyssnämnda år, samt $\frac{1}{4}$ mantal Grytterud eller Kyrkåsen inköpts till komministersboställe i Magnes-kogs församling, hvarefter så väl sistnämnda hemman som de till kommi-

nistersboställe i Boda socken redan förut inköpte hemmansdelarne, $\frac{1}{2}$ mantal Norra Grimstad N:o 1 och $\frac{7}{8}$ mantal af Gunnarstad N:o 1 blifvit i jordeboken från *skatte till krono omförde*.

Tab. N:o 10 b utvisar en betydlig tillökning af antalet *bebyggda tomter* i länets städer äfvensom af det hus och tomter åsatta taxeringsvärdet. Denna tillökning träffar nästan uteslutande Karlstad, der efter branden 1865, återuppbyggandet ganska raskt framskridit. De derstädes bebyggda tomternas antal har under femårsperioden ökat från 145 till 317 och taxeringsvärdet å hus och tomter från 1,588,474 r:dr till 4,703,413 r:dr. Af den *städerna tillhöriga jord* belöpa sig 19,515 qv.-ref 20 stänger på Karlstad, 24,336 $\frac{1}{2}$ qv.-ref på Filipstad och 19,908 qv.-ref på Kristinehamn, deraf den odlade jorden uppgifves utgöra 8,772 qv.-ref 61 stänger vid Karlstad, 5,180 qv.-ref vid Filipstad och 3,640 qv.-ref vid Kristinehamn. Af den återstående såsom äng, skogs- och betesmark upptagna jord skall likväl en betydlig del vara odlad, ehuru arealen deraf icke kunnat uppgifvas.

Angående verkställda *laga skiften* lemna tab. N:o 11 Tab. N:o 11. närmare upplysningar. Deraf inhämtas att antalet sökta laga skiften utgjort endast 66 eller föga mera än hälften af sådana förrättningar under föregående period.

Understöd af allmänna medel till utflyttningar i anledning af laga skiften hafva utgått med följande belopp, nemligen

År 1866	562 r:dr 50 öre
» 1867	— » — »
» 1868	525 » — »
» 1869	112 » 50 »
» 1870	562 » 50 ».

I afseende å *kronouppbörd* inom länet lemna tab. Tab. N:o 12. N:o 12 redogörelse. Att allmänna bevillningen nedgått från

Tab. Litt. D.

Minuthandel med och utskänkning af spirituösa drycker under åren 1866—1870.

	1866—1867.			1867—1868.			1868—1869.			1869—1870.			1870—1871.		
	Antal		Afgift.	Antal		Afgift.	Antal		Afgift.	Antal		Afgift.	Antal		Afgift.
	minuthandels-ställen.	utskänkings-ställen.		minuthandels-ställen.	utskänkings-ställen.		minuthandels-ställen.	utskänkings-ställen.		minuthandels-ställen.	utskänkings-ställen.		minuthandels-ställen.	utskänkings-ställen.	
På landet	10	3	7,444,00	12	2	7,174,21	11	2	6,079,13	14	2	6,525,35	15	2	5,994,93
I Karlstad	3	11	22,577,67	3	10	26,576,88	3	10	26,773,33	3	10	25,000,00	3	8	26,198,22
» Kristinehamn	1	5	6,320,00	1	4	6,000,00	1	4	6,000,00	1	4	6,000,00	—	4	9,066,66
» Filipstad	1	5	5,162,79	1	3	15,275,56	1	3	15,240,00	1	3	15,000,00	1	2	10,253,34
Summa för städerna	5	21	34,060,46	5	17	47,852,44	5	17	48,013,33	5	17	46,000,00	4	14	45,518,22
Summa summarum	15	24	41,504,46	17	19	55,026,65	16	19	54,092,46	19	19	52,525,35	19	16	51,513,15
<i>Disposition:</i>															
Uppbördsprocent	—	—	83,01	—	—	110,05	—	—	108,19	—	—	105,05	—	—	103,03
Till landstinget	—	—	8,284,29	—	—	10,983,32	—	—	10,796,85	—	—	10,484,06	—	—	10,282,02
» hushållningssällskapet	—	—	8,284,29	—	—	10,983,32	—	—	10,796,85	—	—	10,484,06	—	—	10,282,02
» länets socknar	—	—	4,457,47	—	—	4,295,92	—	—	3,640,19	—	—	3,907,38	—	—	3,589,76
» » städer	—	—	20,395,40	—	—	28,654,04	—	—	28,750,38	—	—	27,544,80	—	—	27,256,32
Summa	—	—	41,504,46	—	—	55,026,65	—	—	54,092,46	—	—	52,525,35	—	—	51,513,15

122,534 r:dr 75 öre år 1866 till 109,181 r:dr 61 öre år 1869 häntyder på den tryckta ställning, hvare ej mindre jordbruket, efter föregående missväxter, utan äfven öfriga näringar då befunno sig, men år 1870 höjdes åter denna beskattningstitel till 116,312 r:dr 61 öre. Vid 1869 och 1870 årens utgång upptager tabellen såsom resterande resp. 123,372 r:dr 29 öre och 117,880 r:dr 7 öre, men dessa höga siffror bevisa ingenting i afseende å de skattskyldiges vilja eller förmåga att betala påförda utskylder, utan bero till hufvudsaklig del derpå, att enligt de nya formulär för den allmänna redogörelsen, som genom Kongl. förordningen den 21 September 1869 blifvit meddelade, all vid slutet af räkenskapsåret, som sammanfaller med kalenderåret, debiterad uppbörd skall såsom resterande balanceras till påföljande år.

Uti senaste femårsberättelse anmälde Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, att beträffande *kommunal-utskyldernas* belopp och de serskilda ändamål, hvartill dessa utskylder blifvit använda, så fullständiga uppgifter icke voro tillgängliga, att de lämpligen kunde läggas till grund för en allmännare öfversigt i ämnet. En början till en sådan tabellarisk uppställning är nu emellertid gjord, i det att hushållningssällskapets sekreterare författat ett sammandrag af de i sådant afseende från hushållningssällskapets inkomna uppgifter för år 1870. Denna tabell upptager summa inkomster till 832,189 r:dr 14 öre, deraf anslag af statsmedel endast skulle utgöra 48,841 r:dr 83 öre, och summa utgifter till 845,576 r:dr 92 öre, deraf 478,882 r:dr 59 öre till fattigvården

och 158,864 r:dr 77 öre till folkskoleväsendet. Då likväl den granskning, som Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande kunnat deråt egna, gifvit grundad anledning befara, att deri förekommande uppgifter icke i alle delar äro tillförlitliga eller nog fullständiga, har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande ansett sig icke böra i sin helhet intaga denna tabell, men deremot icke velat underlåta att anmäla det aktningvärda sträfvandet att söka åstadkomma en önskvärd statistik angående den kommunala beskattningen under förhoppning, att ett fortsatt bemödande i det hänseendet skall krönas med bättre framgång.

Rotering: hela Kongl. Vermlands regemente utgörande, oberäknadt här nedan omförmälde vakante rotar, 908 nummer och 292 nummer af Kongl. Nerikes regemente äro inom länet roterade. Dessutom äro hemmanen Stora Norum 1 mantal, Grimsby $\frac{1}{4}$ mantal, Humletorp $\frac{1}{4}$ mantal, Sandtegen $\frac{1}{4}$ mantal och Fjellarne $\frac{1}{4}$ mantal i Silleruds socken, på sätt Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande förut omförmält, roterade till Kongl. Vestgöta-Dals regemente. Kongl. Vermlands regemente och Kongl. Vermlands-Fältjägare regemente hafva gemensam mötesplats å Trossnäsfält.

Ordinarie rotering har i öfrigt under femårsperioden blifvit ålagd endast ett hemman, nemligen $\frac{1}{4}$ mantal Deje i Varnums socken, hvilket förut varit kappelansbol. Vid femårsperiodens slut voro vid Vermlands regemente 46 rotar och vid Nerikes regemente 13 rotar, hvilka tid efter annan blifvit roterade, men fortfarande erläggas vakansafgifter.

6. Politi.

A) **Undervisning.** Bland allmänna undervisningsanstalter intager *Karlstads högre elementarläroverk* ett synnerligen framstående rum. Under den tid, som nu är i fråga, har läroverket genomgått en kris af svåraste beskaffenhet, men det har derur uppstått i en förnygrad och förskönad gestalt. Efter den oftanämnda eldsvåda, som år 1865 ödelade störste delen af staden, kunde till följd af brist på bostäder för lärare och lärjungar en rubbning i undervisningens jemna gång icke förekommas. Huru undervisningen emellertid ordnades, så att följderna i det hänseendet af den svåra olyckan blefvo så litet kännbara som möjligt, derom innehåller Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes föregående berättelse upplysning. Till följd af den raskhet, hvarmed stadens återuppbyggande bedrefs, blef det dock möjligt, att redan vid början af höstterminen 1867 ordna undervisningen vid läroverket i öfverensstämmelse med läroverksstadgans föreskrifter, dock att gymnastiköfningar, för hvilka lokal ännu saknades, då icke kunde ega rum. Då emellertid det gamla skolhuset, hvilket vid branden skonades, redan länge befunnits otillräckligt för det växande antalet lärjungar, som vid detta läroverk sökte sin bildning, och den förut anlåtade utvägen att genom förhyrda lokaler afhjelpa bristen, genom branden blef för lång tid afskuren, framträdde behofvet af ett nytt läroverkshus ännu mera oafvisligt. Uppå derom framställd nådig proposition, beviljade ock rikets ständer vid 1865—1866 årens riksdag till ny läroverksbyggnad i Karlstad 87,000 r:dr såsom anslag och 40,000 r:dr såsom lån, att emot 4 proc. ränta och en procent amortering återgäldas, och sedan 1866 års landsting för samma ändamål jemväl anslagit 30,000 r:dr, har på dertill af staden

upplåten, serdeles lämplig, byggnadsplats ett nytt läroverkshus blifvit uppfördt, hvilket fullt motsvarar nutidens äfven högt ställda anspråk på en dylik byggnad. Efter en högtidlig invigning den 2 April 1870 öppnades dess lärosalar för den allmänna undervisningen den 4 i samma månad, och har den hittills vunna erfarenheten bekräftat den närda förhoppningen, att den vackra läroverksbyggnaden äfven skulle befinnas i alla hänseenden ändamålsenlig. Redan hösten 1868 blef det serskildt uppförda gymnastikhuset färdigt och afsynadt. Antalet lärjungar, som hösten 1865 utgjorde 127, uppgick hösten 1867 till 159, men hösten 1870 till 333 närvarande alumner.

Det torde här icke böra förbigås, att Karlstads elementarläroverk under förevarande femårsperiod blifvit hugnadt med 2 stipendii-donationer, vittnande om välvillig frikostighet emot detta läroverk. Grosshandlaren och riddaren af Kongl. Nordstjerneorden Sven Renström har nemligen den 27 Maj 1867 dertill testamenterat 15,000 r:dr, af hvilken fond, som skall bära namnet: "*den Renströmska stipendii-fonden*", årliga räntan skall delas i 4 lika stora stipendier för studerande vid läroverket inom de klasser, som motsvara den forna gymnasialafdelningen. Likaledes har rektorn vid Nikolai lägre elementarläroverk i Stockholm A. F. Wessman genom testamente den 25 November 1870 förordnat, att af hans qvarlätenskap skall till härvarande högre elementarläroverk öfverlemnas 6,500 r:dr, för att under namn af "*Jolenska stipendii-inrättningen*" utgöra en fond, hvaraf den årliga räntan skall utdelas till 2 med serdeles goda naturanlag begåfvade lärjungar, som visat god flit och godt uppförande, men hvilka af föräldrars fattigdom hindras att fortsätta sina studier.

I afseende å *elementarläroverken i Kristinehamn, Filipstad och Arvika köping*, af hvilka det förstnämnda är femklassigt och de senare treklassiga, hafva under femårsperioden inga anmärkningsvärda förändringar egt rum. Antalet lärjungar vid hvardera läroverket har utgjort:

	Kristinehamn.	Filipstad.	Arvika.
Höstterminen 1866	93 närv.	42 närv.	62 närv.
» 1867	84 »	48 »	59 »
» 1868	73 »	43 »	57 »
» 1869	53 »	26 »	47 »
» 1870	62 »	24 »	42 »

Sedan Eders Kongl. Maj:t genom nådigt bref den 29 Juni 1866 förordnat, att *folkskolelärare-seminarium* i Karlstad, hvilken läroanstalt vid den senaste omregleringen af folkskolelärareseminarierna i riket var afsedt att så småningom indragas, skulle bibehållas, har Eders Kongl. Maj:t uti nådigt bref den 18 Januari 1867 befallt, att detta seminarium med början af läsåret samma år skulle träda i den utvidgade verksamhet, som nådiga Seminarie-stadgan den 1 December 1865 föreskrifver. Från början af höstterminen 1867 har ock folkskolelärare-seminarium, som efter den svåra branden 1865 förlades på landet, varit i oafbruten verksamhet i Karlstad. För undervisningen, som till en början bestreds af tillförordnade lärare, äro sedan 1868 tillsatte en rektor och tre adjunkter samt serskilde lärare i musik, teckning, gymnastik och trögårdsskötsel. Elevernes antal har varit:

Läsåret 1867—1868	höstterminen 61,	vårterminen 42.
» 1868—1869	» 52,	» 45.
» 1869—1870	» 66,	» 59.
» 1870—1871	» 73,	» 65.

Att vårterminerna elevernes antal vanligen sjunker har sin grund deri, att en del elever då emottaga vikarie-platser i folkskolor. Eleverne, som till större delen äro obemedlade, få, om de äro skicklige och till sina seder oförvitlige, i årligt understöd 60 å 80 r:dr. Seminarium, som saknar egen lokal, åtnjuter af allmänna medel årligen 1,150 r:dr i hyresanslag och 1,000 r:dr till materiel, ljus och ved m. m., samt har blifvit begäfvadt med en rikhaltig och ändamålsenlig undervisningsmateriel. Då för folkbildningens framgång det är ett nödvändigt vilkor, att folkskolorna förses med lärare, som ega insigter och förmåga att dem meddela, är det en synnerlig tillfredsställelse att kunna anmäla, att, enligt vederbörandes vittnesbörd, de lärare, som utgått från seminarium, sedan detsamma började arbeta i sin utvidgade form, ej obetydligt höjt de skolor, der de blifvit anställda. Äfven i det hänseendet har seminariets verksamhet varit gagnande, att äldre folkskolelärare ej sällan infunnit sig, för att lära känna de metoder, som i den med seminarium förenade öfnings-skolan begagnas vid undervisningens meddelande. För att uppmuntra till begagnandet af sådan undervisning har länets Lands-ting lemnat anslag, som år 1870 höjdes till 1,000 r:dr, att användas till stipendier, hvardera å 75 r:dr, åt ordinarie folksko-lelärare, som vid något seminarium genomgå en dylik lärokurs. Bristen på lämplig och tillräckligt rymlig lokal för läroanstalten utgör emellertid ett hinder för undervisningens ändamålsenliga ordnande och de trånga lärorummen sägas menligt inverka på lärares och lärjungars helsa. Anskaffandet af egen, ändamålsenlig lokal är derföre ett behof, hvars fyllande icke länge kan uppskjutas, så vida seminariet skall fullt motsvara sin bestämmelse.

Inom länet, hvilket omfattar 90 skoldistrikt, funnos vid 1870 års slut, utom några enskilda skolor, 1 *högre folkskola*, 22 fasta och 186 flyttande *folkskolor* samt 244 *småskolor* jemte 6 *slöjdskolor för flickor*. Af dessa 458 folkundervisningsanstalter hafva 9 fasta och 29 flyttande folkskolor samt 74 småskolor under femårsperioden trädt i verksamhet. Dessutom hafva beslut blifvit fattade om flere folkskolors inrättande, af hvilka somliga trädt i verkställighet innevarande år. Skolhusens antal inom länet utgör omkring 370, af hvilka något öfver 100 tillkommit under de senaste fem åren. Antalet planteringsland uppgifves till ungefär 120, deraf 40 blifvit för undervisning ordnade. Be-träffande folkundervisningens inom länet i allmänhet gjorda fram-steg, hafva dessa varit ganska märkbara ej blott med hänseende till ökade lärarekrafter och ökad antal skolhus, utan jemväl i hvad som angår barnens kunskapsmått samt undervisningens ordnande och handhafvande i öfrigt. Af en jemförelse mellan skolrådets uppgifter vid 1865 års slut och för 1870, omfattande så väl små- som folkskolorna, inhemtas, att procenten ökats af de i biblisk historia undervisade med 17; af dem som läst ka-tekes med 3; af dem, som förehaft öfningar att "förstå och använda svenska språket" från 3 till 24; af dem som blifvit undervisade i fäderneslandets historia och geografi från 20 till 28; i naturlära från 11 till 23 samt i geometri och linearteckning från 1 till 9. I den egentliga folkskolan har procenten af dem som undervisats i biblisk historia utgjort 96, i katekes 93, i svenska språket 46, i historia och geografi 43, i naturlära 40, i geometri och linearteckning 29 samt i räkning, skrifning och sång nära 100. Antalet lärjungar, som genomgått afgangspröf-ning från skolan under år 1870 uppgick till 4,356, eller omkring 1,450 flere än år 1866.

Hvad skolgången angår, synes ett bättre förhållande i det hänseende så småningom göra sig gällande. År 1870 besöktes länets folk- och småskolor af 48,860 barn eller nära 6,000 flere än år 1866. Förtroendet för skolan tilltager i jemnbredd med en ändamålsenlig utveckling af folkskoleväsendet, och benägen-heten att för densamma göra uppoffringar skall säkert i samma mån ökas.

Det influtna beloppet af *folkskoleafgiften* under femårsperio-den har utgjort:

år 1866	35,632 r:dr 40 öre
» 1867	34,168 » —
» 1868	34,206 » —
» 1869	28,158 » 56 »
» 1870	33,502 » 04 »;

hvarjemte dels till förhöjning af folkskolelärarnes aflöning och dels till småskolors underhåll, ett sammanräknadt belopp af 100,009 r:dr 99 öre blifvit af allmänna medel på skoldistriktens utdelade.

Bergsskolan i Filipstad har fortfarande varit i verksamhet och under femårsperioden lemnat undervisning åt 48 elever, af hvilka 43 genomgått den mindre, 1-åriga och 5 den 2-åriga lärokursen. Undervisningen, som meddelats af tvenne ordinarie och två extra lärare, har omfattat matematik, fysik och mekanik, linear- och maskinritning, kemi, mineralogi och geologi, jernets metallurgi, landtmäteri och nivellering.

Undervisningen bekostas hufvudsakligen af Jernkontoret, som årligen till skolan fortfarande lemnar följande anslag:

Till lärarnes aföning och diverse omkostnader	4,500,00
» utgifter för andra årets lärokurs	666,67
» samlingarnes underhåll	300,00

Summa r:dr 5,466,67.

Dessutom erlägger hvarje elev en inträdesafgift af 50 r:dr, hvilket belopp dock vid afgangsexamen kan af direktionen återgifvas till elev, som deraf anses hafva gjort sig förtjent. Skolans styrelse utgöres af en Inspektor och en Föreståndare, som af Jernkontoret tillsätts, samt trenne af Vermlands bruksegare valde ledamöter. Räkenskaperna granskas af tvenne utaf bemälde bruksegare utsedde revisorer och öfverlemnas derefter tillika med revisionsberättelsen till Jernkontoret.

Sedan skolans gamla lokal genom eldsvåda år 1868 gått förlorad, har ett nytt skolhus blifvit uppfördt, hvartill medel erhållits dels genom brandskadeersättning och dels genom räntefria lån, som Bergslagens grufvefondskassa beviljat med vilkor, att en s. k. skjutareskola för danandet af skicklige förmän för arbetet i grufvorna skulle med bergsskolan förenas; och sedan bergsskolehuset under hösten 1870 blifvit fullständigt färdigt, har denna skola innevarande år öppnats och lemnar för närvarande undervisning åt 6 grufarbetare.

För länets landtbruks- och skogsskolor har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande under rubrikerna jordbruk och skogshushållning redogjort.

B) Fångvården. Såsom vanligen under hårda år inträffar, hafva brottmålen antal och antalet för brott och lösdrifveri häktade personer under femårsperioden ansenligt ökats. Af de å länsfängelset intagne fångar hafva 30 straffångar år 1869 och 36 sådane fångar år 1870 från andra fängelser blifvit till härvarande cellfångelse afsände för att derstädes fortsätta af dem påbörjad straffarbete. De å fängelset intagne fångarnes antal hafva utgjort:

år 1866	279,	deraf 22 straffångar
» 1867	336	» 40 »
» 1868	467	» 48 »
» 1869	473	» 98 »
» 1870	406	» 108 ».

Uti bysättningshåkte har endast en gäldenär varit under ifrågasvarande tid intagen.

C) Kreditanstalter. De inom Vermlands län inrättade anstalter till kreditens och näringarnes underlättande, utgöras af:

1:o. *Hypoteksförening för jordegare* i Vermland, hvilken den 15 Januari 1856 erhöi förnyadt reglemente, hvilket med deri den 25 September 1863 i nåder fastställd förändrad lydelse af § 36, fortfarande är gällande. Föreningens förvaltning och räkenskaper äro delade i två afdelningar: *gamla fonden*, omfattande ursprungliga bolaget, som ej har delaktighet i allmänna hypoteksbanken, och *nya fonden*, som afser de medel, föreningen af nämnda bank erhållit. Vid slutet af det räkenskapsår, som tilländagick den 31 December 1870 hade gamla fonden 1,258 delegare med ett fastighetsvärde efter bevillningstaxering af 865,255 r:dr och efter serskild uppskattning 13,517,348 r:dr, eller tillsammans 14,382,603 r:dr, med en gemensam lånerätt af 6,947,773 r:dr, hvaraf begagnats 6,173,125 r:dr och i amorteringslån utgifvits 6,109,460 r:dr. Fondens rörliga kapital, afsedt för egna annuitetsliqvider, utgjorde 236,716 r:dr 17 öre. Årets bok-

slut visar en brist af 5,290 r:dr 60 öre, så att, enligt revisorerens yttrande, det fattade beslutet om ett extra tillskott af $\frac{1}{2}$ procent för år varit alldeles nödvändigt. Uti nya fonden utgjorde vid samma tid delegarnes antal 1,265, hvilka på grund af delaktighetsbelopp efter bevillningstaxering af 2,948,322 r:dr och efter serskild värdering 14,891,924 r:dr eller tillhoppa 17,840,246 r:dr, innehafva amorteringslån å 6,470,950 r:dr. Å denna fond visar bokslutet en behållning af 1,253 r:dr 18 öre. Af föreningen vid årets början tillhörige 7 landtegendomar och under årets lopp ytterligare tillköpta 4 fastigheter, hade 9 åter blifvit försålda mot en förlust för gamla fonden af 986 r:dr 22 öre och för den nya af 1,974 r:dr 54 öre, hvarvid dock bör anmärkas, att fullständig redogörelse för någre af de försålda gårdarne ej kunnat i årets räkenskaper inkomma.

2:o. *Vermlands enskilda bank*, med hufvudkontor i Karlstad och afdelningskontor i Filipstad, Arvika, Åmål, Uddeholm och Sunne, har den 3 November 1865 erhållit förnyad oktroj på ytterligare 10 års tid, räknadt från den 1 Juli 1867. De i förra berättelsen omförmälda afdelningskontoren i Kristinehamn och Venersborg, der nya enskilda banker blifvit inrättade, hafva med den nya oktrojen blifvit indragna. Banken, som utan tvifvel utvecklar sin verksamhet i öfverensstämmelse med tidens fordringar på en väl ordnad bankrörelse, har med en grundfond af 1,921,000 r:dr samlat en reserv-fond, som vid 1870 års utgång uppgick till 70,000 r:dr. Vid samma tid hade banken utelöpande sedlar till ett belopp af 1,400,490 r:dr med obegagnad sedelutgifningsrätt för 471,553 r:dr 4 öre. Bankens tillgång af rikets gångbara mynt i silfver och sedlar uppgick till 488,769 r:dr 14 öre. På upp- och afskrifningsräkning med 249 personer innestodo 409,334 r:dr 14 öre och på depositionsräkning med 458 insättare 1,047,900 r:dr. Vid jemförelse med förhållandet vid 1865 års slut, sådant detsamma i föregående berättelse blifvit uppgifvet, visar sig att utelöpande sedelbeloppet minskats med icke mindre än 1,006,006 r:dr, att tillgången på rikets mynt i silfver eller sedlar nedgått från 688,610 r:dr 59 öre, samt att på upp- och afskrifningsräkning voro innestående 79,716 r:dr mindre och på depositionsräkning 94,400 r:dr mera än vid nyssnämnda års utgång.

3:o. *Enskilda banken i Kristinehamn*, för hvilken Eders Kongl. Majt den 17 Mars 1865, med vilkor att bankinrättningen kom till stånd och började sin verksamhet inom år 1866, beviljat oktroj på 10 år, räknade från dess öppnande, hvilket skedde den 1 Oktober sistnämnda år. Vid 1870 års utgång hade banken, hvars grundfond utgjorde 1,240,000 r:dr, en samlad reservfond uppgående till 14,423 r:dr 89 öre, utelöpande sedlar till en summa af 562,825 r:dr med obegagnad sedelutgifningsrätt för 442,450 r:dr. Bankens tillgång af rikets gångbara mynt i silfver eller guld utgjorde 210,720 r:dr 39 öre. På upp- och afskrifningsräkning med 70 personer innestodo 109,965 r:dr 63 öre och på depositionsräkning med 177 insättare 370,850 r:dr.

4:o. *Vermlands stads hypoteksförening*, för hvilken Eders Kongl. Majt den 25 Oktober 1867 fastställt reglemente. Föreningen omfattar städerna Karlstad, Kristinehamn och Filipstad samt Arvika köping, men har först efter femårsperiodens slut kommit till fullständigare verksamhet.

I sammanhang med kreditanstalterna torde det icke vara olämpligt att intaga en redogörelse för *lagsökningarnas* antal under femårsperioden. Härvid förekommer det anmärkningsvärda

förhållande, att ehuru till följd af de första årens missväxter de hos Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande anhängiggjorda lagsökningar i skuldfordringsmål uppnådde en ovanligt hög numerär, antalet af de allmänna låneverkens ansökningar i dylika mål icke nämnvärdt ökades. Lagsökningarnas antal uppgingo nemligen:

År 1863 till	6,635	deraf	224	af allmänna låneverken
» 1864 »	9,301	»	435	» »
» 1865 »	9,392	»	435	» »
» 1866 »	11,792	»	477	» »
» 1867 »	14,764	»	477	» »
» 1868 »	15,525	»	381	» »
» 1869 »	10,671	»	491	» »
» 1870 »	6,642	»	349	» »

Tab. N:o 13. D) Sparbanker. De inom länet befintliga sparbanker äro desamma, som i Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes föregående berättelse blifvit omförmälda, nemligen: Karlstads, Filipstads bergslags, Kristinehamns, Sunne, Vestra Vermlands och Nedra Ulleruds sockens. Af den i tab. N:o 13 för dessa sparbankers verksamhet lemnade redogörelse inhemtas:

att antalet delegare tillväxt från 8,120 år 1865 till 9,816 år 1870;

att delegarnes behållning ökats från 1,674,545 r:dr 42 öre år 1865 till 2,074,117 r:dr 35 öre år 1870; samt

att under samma tid grund- och reservfonderna m. m. stigit från 124,285 r:dr 4 öre till 166,151 r:dr 74 öre.

Af de vid 1870 års slut befintliga delegare och fonder belöpte sig:

	Antal delegare.	Delegarnes behållning.	Grundfond m. m.	Summa behållning.
På Karlstads sparbank ...	5,722	1,208,667,40	88,247,37	1,296,914,77
» Kristinehamns d:o ...	1,531	313,269,76	38,596,81	351,866,57
» Filipstads bergslags d:o	1,552	403,853,76	30,216,74	434,070,50
» Vestra Vermlands d:o	510	71,141,19	4,733,67	75,874,86
» Sunne d:o.....	340	52,148,74	3,476,46	55,625,20
» Nedra Ulleruds d:o ..	161	25,036,50	880,69	25,917,19
Summa	9,816	2,074,117,95	166,151,74	2,240,269,69

För de i länet varande *sockenmagasin* är Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande ej heller nu i tillfälle att lemna någon redogörelse.

E) Försäkringsinrättningar, Pensionskassor och Vålgörenhetsstiftelser. Länets *brandstodsbolag*, utöfvar fortfarande enahanda verksamhet, som under föregående femårsperiod. Vid slutet af det räkenskapsår, som tilländagick den 14 Mars innevarande år, uppgick ansvarighetssumman till 43,172,960 r:dr och har således sedan år 1865, då den utgjorde 39,403,600 r:dr, ökats med 3,769,360 r:dr. De för brandskador och till betäckande af förvaltningskostnaden utskrifna belopp hafva utgjort: år 1866: 20 öre; 1867: 11 öre; 1868: 19 öre; 1869: 16 öre; och 1870 äfven 16 öre på hvarje 100 r:dr ansvarighetsbelopp.

Utom nämnda bolag finnas serskilda brandstodsbolag bildade inom Kils, Grums, Väse och Nyeds härad, hufvudsakligen på enahanda grunder, som länets allmänna brandstodsbolag.

De af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande förut omförmälda gåfvomedel, utgörande öfverskott af de efter 1851 års

svåra missväxt till nödens lindrande influtna gåfvor, äro fördelade i tre serskilda fonder, nemligen den s. k. *Vermländska gåfvomedelsfonden*, stående under Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes disposition, *den del af gåfvomedelsfonden, som står under landstingets disposition* och *den andel af gåfvomedelsfonden, som blifvit till de 14 norra socknarna öfverlemnad* och hvilken af vederbörande kommunalnämnder förvaltas. Vården af de till landstingets disposition öfverlemnade medel äfvensom den närmare tillsynen å förvaltningen af de hos de norra socknarna inestående sådana medel handhafves af en serskild, utaf landstinget utsedd, styrelse, benämnd *gåfvomedels-styrelsen*, för hvilken 1870 års landsting antagit serskild instruktion. Äfven Vermländska gåfvomedelsfondens räkenskaper föras af landstingets kamererare och till densamma hörande säkerhetshandlingar förvaras af gåfvomedels-styrelsen. Så väl denna, som den under landstingets disposition ställda fond, från hvilka under vanliga förhållanden odlingslån utlemnas till enskilda personer emot ränta och nöjaktig säkerhet, äro i öfrigt afsedda, att efter missväxtår användas till räntefria lån åt sådana kommuner, som deraf kunna vara i behof. Vid 1870 års slut utgjorde behållningen i Vermländska gåfvomedelsfonden 22,303 r:dr 76 öre, å den under landstingets disposition ställda gåfvomedelsfonden 9,795 r:dr 90 öre och å den till socknarnas förvaltning öfverlemnade 95,504 r:dr 48 öre.

Den år 1845 stiftade *barnvårds-föreningen* utöfvar fortfarande sin välgörande verksamhet och har under femårsperioden utdelat 3,782 r:dr 95 öre till underhåll och vård åt 17 barn. Föreningens tillgångar, hvilka vid 1865 års utgång rätteligen utgjorde 14,600 r:dr 53 öre, uppgingo vid 1870 års slut till 17,078 r:dr 83 öre.

Vermlands enskilda *militärpensionsfond*, från hvilken sedan 1832 underhåll utdelats till behöfvande afskedade soldater, som tjenat vid de inom länet förlagda regementen, men icke kunnat erhålla pensioner från krigsmanshuskassan, äfvensom till soldatenkor, egde vid räkenskapsårets slut den 1 April 1870 en behållning af 16,918 r:dr 47 öre med 95 understödstagare.

Vermlands och Dals bruksbetjenings enke- och pupillkassa, hvars behållning den 31 Oktober 1870 uppgick till 34,703 r:dr 63 öre och *Vermlands och Dals hammarsmeds- hospitalkassa*, som vid samma tid hade en behållning af 50,668 r:dr, hafva under femårsperioden utlemnat understöd, den förra till belopp af 6,780 r:dr och den senare till en summa af 10,294 r:dr 25 öre. Det öfverskott, som uppstår af räntemedlen å sistnämnda fond, sedan årets utdelning blifvit gjord, insättes numera i Örebro räntekapitalanstalt och förvaltas enligt träffad öfverenskommelse med anstaltens styrelse till gemensam fördel för smederna.

F) *Helso- och sjukvård*. Någon annan förändring i afseende å provinsialläkare-distrikten inom länet har under ifrågavarande tidrymd icke egt rum, än att Ölne härad, som förut tillhörde Karlstads provinsialläkare-distrikt, till följd af Kongl. brefvet den 31 December 1869 blifvit förenadt med Visnums härad distrikt och att läkarestationen i sistnämnda distrikt förflyttats från Åtorp till Kristinehamn. Inom länet finnas således fortfarande 7 ordinarie och 2 extra *provinsialläkare*, stationerade de förre i Karlstad, Filipstad och Sunne, vid Årjeng i Silbodals socken, vid Seffle, Dalby och Torsby samt de senare i Arvika köping och Kristinehamn. Dessutom äro 2 *distriktsläkare* an-

ställde, den ene vid Uddeholm i Elfdals Nedra tingslag och den andre inom Gillberga socken. För sjukvården i städerna äro anställda 4 *stadsläkare*, deraf 2 i Kristinehamn.

I afseende å de inom länet befintliga *apotek* har i fråga om antal och belägenhet ingen förändring under perioden egt rum.

Utförver de i förra berättelsen omnämnda *länslasarett* i Karlstad och Filipstad hafva under femårsperioden ytterligare 3 mindre *sjukhus* tillkommit. Sedan den i samma berättelse omnämnda komité till 1867 års landsting inkommit med förslag i fråga om ordnandet af länets sjukvård, har nemligen landstinget, med bibehållande af länets indelning i 2 kurhus- och lasarett-distrikt, godkänt komiterades förslag att uppföra 6 sjukhus, 2 med 20 och 4 med 15 sängar hvardera, af hvilka de 2 förstnämnda skulle förläggas i Kristinehamn och Arvika och de 4 senare vid läkarestationerna i Nordmarks härad, Fryksdals härad, Öfra tingslag, samt Elfdals härad, Öfra och Nedra tingslag. Af dessa sjukhus skulle de i Nordmarks härad samt Elfdals härad, Öfra och Nedra tingslag uppföras år 1868, så att de kunde till begagnande upplåtas senast den 1 September 1869, dock med utredning till en början för allenast 10 sängar. För beredande af härtill erforderliga medel höjdes kurhusafgiften, som inom Filipstads distrikt förut utgått med 25 öre, äfven inom Karlstads distrikt från 18 till 25 öre för hvarje mantalsskrifven person, hvarjemte anslogos de 18,000 r:dr, som för nyssnämnda distrikt voro disponible, att jemte det af Uddeholms bolag välvilligt erbjudna bidrag af 6,000 r:dr till sjukhuset i Nedre Elfdalen, för ändamålet användas. Af ifrågavarande trenne sjukhus har det i Silbodalen i Nordmarks härad varit för sjukvården användt sedan 1870 års början, men sjukhusen vid Råda och Uddeholm först under sistnämnda år blifvit afsynade.

Kostnaderne för sjukvården vid lasarett och kurhusen i Karlstad och Filipstad samt vid sjukhusen i Silbodalen och vid Uddeholm, hvilket sistnämnda en del af året 1870 varit för sjukvård upplåtit, hafva utgjort:

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Lasarettet i Karlstad ..	8,056,91	10,262,29	12,175,35	10,590,65	8,823,01
Kurhuset i d:o ...	19,751,01	16,393,54	15,823,30	20,169,17	20,060,92
Lasarettet i Filipstad ..	7,696,54	12,864,60	11,261,07	10,696,60	15,758,49
Kurhuset i d:o ..	3,298,50	3,312,75	3,279,50	3,235,50	3,149,86
Sjukhuset i Silbodalen ...	—	—	—	—	2,639,88
D:o vid Uddeholm	—	—	—	—	533,95
Summa	38,802,96	42,833,18	42,539,22	44,691,92	50,965,61

För *husdjurens sjukvård* finnes endast en på stat aflönad läkare inom länet. Då emellertid i den mån landtmannen började egna större uppmärksamhet åt ladugårdsskötseln och uppfödandet af dyrbara kreatur, behofvet af tillräckligt antal djurläkare gjorde sig alltmera gällande, blef frågan om ordnandet af denna viktiga angelägenhet vid 1867 års Landsting ånyo till behandling företagen. Sedan i anledning af derom väckt motion, de för behandling af detta ärende utsedde komiterade föreslagit, bland annat, att länet måtte indelas i 8 serskilda veterinärläkare-distrikt, nemligen: 1:o Karlstads stad med Karlstads tingslag samt Grums och Kils härad, der den af staten aflönade länsdjurläkaren lämpligast borde tjenstgöra; 2:o Kristinehamns stad med Ölne, Visnums och Väse härad; 3:o Filipstad med Fer-

nebo och Nyeds härad; 4:o Elfdals Öfra och Nedra tingslag; 5:o Fryksdals Öfra och Nedra tingslag; 6:o Arvika köping med Jösse härad; 7:o Nordmarks härad och 8:o Näs och Gillbergs härad, samt att landstinget ville anslå en årlig lön af 300 r:dr till en läkare i hvardera af sistnämnda 7 distrikt, har samma års Landsting i dessa delar godkänt detta förslag. Sedermera har uppå derom väckta motioner 1869 års Landsting medgifvit att det för berörda ändamål Fryksdals härad beviljade anslag finge oafkortadt utgå till aflöning åt en djurläkare i häradets Nedra tingslag intill dess det Öfra tingslaget gjorde anspråk på sin hälft deraf, och 1870 års Landsting jemväl gjort enahanda medgifvande till förmån för Näs härad. Till följd af dessa beslut funnos vid femårsperiodens slut fyra af Landstinget på sådant sätt aflönade djurläkare, stationerade i Kristinehamn, Filipstad, Sunne och Arvika, hvarjemte en privat veterinärläkare är stationerad vid Råda i Elfdals Nedra tingslag.

Tabellen N:o 14 innehåller redogörelse för allmänna Tab. N:o 14. *fattigvården* inom länet, serskildt för städerna och serskildt för landet, samt derjemte för länet i dess helhet.

Länet är fortfarande fördelat i 91 fattigvårdssamhällen, deraf 87 tillhöra landsbygden, 3 utgöras af städerna och 1 af Arvika köping, som enligt Kongl. brefvet den 5 December 1862 bildar egen kommun. Af fattigvårdssamhällena på landet äro 38 fördelade i rotar, hvilkas sammanräknade antal uppgår till 567, då deremot vid 1865 års slut funnos endast 146 rotar fördelade på 18 församlingar. Antalet *fattighus* är oförändradt sedan år 1865 och således 12 stycken, äfvensom de i förra berättelsen omnämnda 12 stugor i Öfra Ulleruds socken fortfarande användas till boställen åt fattige. Derjemte finnas tvenne *arbetsinrättningar*, en i Karlstad, för hvilken Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande den 21 November 1870 fastställt reglemente, och en, inrättad i Kristinehamn år 1867, hufvudsakligen genom bidrag från den s. k. Nilsonska donationsfonden. Vid denna arbetsanstalt sysselsattes 36 hjon år 1867, 48 år 1868, 54 år 1869 och 50 hjon år 1870 med en kostnad för fattigvården af resp. 4,865 r:dr 51 öre; 5,186 r:dr 98 öre; 4,471 r:dr 4 öre; och 3,465 r:dr 85 öre. Antalet *fattighjon*, åtnjutande *full försörjning*, hvilka 1865 utgjorde 3,574 personer, eller 1,541 af mankön och 2,033 af qvinkön, hvaribland 1,419 barn, samt i städerna 237 personer, deraf 92 af mankön och 145 af qvinkön samt 123 barn, hade år 1870 ökats på landet till 6,091, deraf 2,534 af mankön och 3,557 af qvinkön (2,587 barn), samt i städerna till 354, eller 163 af mankön och 191 af qvinkön, hvaribland icke mindre än 218 voro barn.

Antalet *understödstagare*, som icke erhöilo full fattigförsörjning har ökats, på landet, från 6,615 år 1865 till 10,465 år 1870 deraf 4,157 män och 6,308 qvinnor, och i städerna från 245 år 1865 till 376 år 1870, eller 101 män och 275 qvinnor.

Utgifterna för fattigvården, hvilka år 1865 uppgåfvos till 23,583 r:dr i städerna och till 262,840 r:dr på landsbygden, hafva enligt tabellen år 1870 uppgått till 40,094 r:dr i städerna och 462,460 r:dr på landet, och således för hela länet ökats från 286,423 r:dr till 502,554 r:dr, eller med den ansenliga summan af 216,131 r:dr, och likväl uppgår kostnaden för länets fattigvård i sjelfva verket till en ännu högre summa, enär dels en del rotar förklarar sig icke kunna lemna några uppgifter i förevarande hänseende, dels, såsom i Vestra Emterviks församling, hemmanen underhålla hvar sina fattige utan att någon

beräkning af kostnaden därför egt rum, och dels inom några fattigvårdssamhällen kostnaden för vedbrand och beklädnad till skolbarn, m. m. icke bland fattigvårdens utgifter upptagits.

Den femårsperiod, för hvilken Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande nu afgifvit underdånig berättelse, har i flere hänseenden varit bekymmersam och på länets innevånare ställt höga kraf på omtanka och uppoffringar. Men motgångarne hafva burits med tålamod och undergifvenhet, och perioden slutade under förhållanden, som gáfvo anledning till goda förhoppningar

för den kommande tiden. För Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande är det emellertid en tillfredsställelse att kunna afsluta denna berättelse med ett offentligt erkännande af den beredvillighet till uppoffringar och den kloka omtänksamhet, hvarmed ej blott länets Landsting utan äfven vederbörande inom de mindre kommunerna under de hårda åren på ett berömvärdt sätt verkat till den vidt utbredda nödens lindrande, och hvarigenom länsstyrelsens bemödanden i sådant syfte så väsentligen underlättats. Karlstad i Landskansliet den 30 December 1871.

J. H. ROSENSVÄRD.

Axel Anderson.

C. Varenius.

Tab. N:o 1.
FOLKMÄNGD.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
	Den 31 December enligt hufsförhörslängderna.			Enligt de mantalslängder, som upprättats vid slutet af motstående år.						Enligt årets mönsterrollor approberade beväringsskyldige.	
				Hela folkmängden af			Deraf frie från mantalspengar.			Utskrifningsmanskap.	
	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.		
Å Landsbygden.											
År 1866	123,670	128,149	251,819	121,977	127,060	249,037	59,751	65,115	124,866	2,219	1,482
» 1867	124,503	129,049	253,552	123,333	128,052	251,385	60,827	66,016	126,843	2,222	1,452
» 1868	123,945	128,745	252,690	123,723	128,822	252,545	61,914	67,676	129,590	2,134	1,280
» 1869	122,463	127,818	250,281	122,609	128,057	250,666	61,981	67,860	129,841	2,644	1,273
» 1870	121,608	127,388	248,996	121,208	127,174	248,382	61,544	67,774	129,318	3,112	1,093
I Städerna.											
Karlstad år 1866.....	2,148	2,611	4,759	2,062	2,521	4,583	924	994	1,918	62	37
» » 1867.....	2,323	2,896	5,219	2,166	2,602	4,768	979	1,088	2,067	45	25
» » 1868.....	2,422	3,011	5,433	2,319	2,857	5,176	1,049	1,163	2,212	55	26
» » 1869.....	2,487	3,006	5,493	2,381	2,919	5,300	1,097	1,237	2,334	75	33
» » 1870.....	2,504	3,104	5,608	2,439	2,919	5,358	1,146	1,265	2,411	81	20
Kristinehamn år 1866.....	1,529	1,799	3,328	1,438	1,697	3,135	698	771	1,469	30	20
» » 1867.....	1,636	1,923	3,559	1,550	1,820	3,370	754	846	1,600	28	15
» » 1868.....	1,648	1,953	3,601	1,641	1,927	3,568	779	922	1,701	45	25
» » 1869.....	1,625	1,961	3,586	1,620	1,949	3,569	795	992	1,787	51	26
» » 1870.....	1,609	1,968	3,577	1,606	1,942	3,548	796	984	1,780	46	13
Filipstad år 1866.....	958	1,106	2,064	973	1,147	2,120	485	553	1,038	26	13
» » 1867.....	963	1,100	2,063	979	1,153	2,132	498	547	1,045	21	12
» » 1868.....	982	1,167	2,149	993	1,177	2,170	510	569	1,079	16	4
» » 1869.....	1,007	1,155	2,162	1,003	1,169	2,172	523	565	1,088	25	15
» » 1870.....	1,030	1,181	2,211	1,023	1,193	2,216	530	575	1,105	24	11
Summa för länets samtliga städer år 1866	4,635	5,516	10,151	4,473	5,365	9,838	2,107	2,318	4,425	118	70
» 1867	4,922	5,919	10,841	4,695	5,575	10,270	2,231	2,481	4,712	94	52
» 1868	5,052	6,131	11,183	4,953	5,961	10,914	2,338	2,654	4,992	116	55
» 1869	5,119	6,122	11,241	5,004	6,037	11,041	2,415	2,794	5,209	151	74
» 1870	5,143	6,253	11,396	5,068	6,054	11,122	2,472	2,824	5,296	151	44
I hela Länet.											
År 1866	128,305	133,665	261,970	126,450	132,425	258,875	61,858	67,433	129,291	2,337	1,552
» 1867	129,425	134,968	264,393	128,028	133,627	261,655	63,058	68,497	131,555	2,316	1,504
» 1868	128,997	134,876	263,873	128,676	134,783	263,459	64,252	70,330	134,582	2,250	1,335
» 1869	127,582	133,940	261,522	127,613	134,094	261,707	64,396	70,654	135,050	2,795	1,347
» 1870	126,751	133,641	260,392	126,276	133,228	259,504	64,016	70,598	134,614	3,263	1,137

För tabb. N:is 2 och 3 om JORDBRUK OCH BOSKAPSSKÖTSEL hänvisas till tabb. A. B. och C. i berättelsens text.

Tab. N:o 4.

SKOGSHUSHÅLLNING.

1. Serskilda slag af skogar m. m.	2. Areal vid periodens slut. Qvadratref.	3. Till ordnad skogshushåll- ning indelade.	4. 5. 6. Afverkningsbelopp		
			År.	utfördt i	
				kvantitet. Kubikfot.	penningvärde. Rdr Rmt.
1. Kongl. Maj:ts och Kronan omedelbart tillhörige och under dess disposition stående: (Kronoparker och skogar). Finnas ej.			1866	924,695	77,666
			1867	914,695	76,960
2. Boställens, kyrkors, läroverks och fromma stiftelsers	497,953,58	60,259,43	1868	1,771,201	125,612
			1869	720,936	61,066
			1870	647,818	23,362
3. Härads-allmänningar					
4. Sockne-allmänningar (oskiftade)					
5. Ekplanteringar					
6. Mullbärsplanteringar					
7. Andra skogsplanteringar					
8. Flygsandsfält.					
9. Enskildes skogar					

Tab. N:o 5.

DÖDADE ROFDJUR.

1. År.	2. Björnar.	3. Vargar.	4. Lodjur.	5. Räfvar.	6. Örnar och Ufvar.	7. Hökar.	8. Belopp af utbetald belöning. Rdr Rmt.
1866	7	11	6	1,259	133	1,289	7,529
1867	1	3	20	1,180	102	1,254	6,979
1868	2	4	16	1,165	129	968	6,418
1869	2	2	12	691	10	98	2,749
1870	3	—	4	—	—	—	250
Summa	15	20	58	4,295	374	3,609	23,925

Till Tab. N:o 6 AF ROFDJUR DÖDADE HUSDJUR hafva endast ofullständiga uppgifter varit att för Kongl. Maj:ts Befallningshafvande tillgå.

Tab. N:o 7 a.

BRUK, FABRIKER OCH MANUFAKTUR-INRÄTTNINGAR ÅR 1870.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.
Serskilda slag af inrättningar.	Antal Fabriker		Drifkraft bestående af				Antal begagnade maskiner och redskap.	Egare eller innehafvare.		Arbetare						Summa.	Tillverkningsvärde.	Egens eller innehafvarens bevilning i och för rörelsen.		
	i gång.	ej begagnade.	kreatur.	vatten.	ång.	Hästkrafter.		Eksam egare eller innehafvare.	Bolag.	öfver 18 år			under 18 år							
										vid fabriken mantals-skrifne		vid fabriken ej mantals-skrifne		under 18 år						
										m.	q.	m.	q.	m.	q.					
Under året.	Antal.				m.		q.		Antal.						Rdr	Rmt.	Rdr	Rmt.		
På landsbygden.																				
Färgerin	13	2	—	8	—	3	32	14	—	1	9	10	—	1	—	2	—	22	15,835,95	43,00
Garfverin	46	4	—	1	—	—	313	43	3	2	21	32	1	3	—	—	1	62	58,975,35	80,50
Gjuterin	6	—	—	3	—	15	11	—	1	4	3	16	—	5	—	—	—	24	19,340,87	—
Glasbruk	5	—	—	1	—	13	27	—	1	4	28	152	5	28	1	58	4	276	376,517,60	104,00
Jerntrådsdrageri	1	—	—	—	—	—	35	—	—	1	—	32	—	—	—	—	—	32	192,988,00	—
Mekaniska verkstäder	3	—	—	—	1	—	15	—	—	3	—	20	—	—	—	—	—	20	32,500,00	—
Oljeslageri	1	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	—	18,00
Pappersbruk	2	—	—	2	—	15	6	4	—	1	2	5	—	9	—	4	—	20	13,582,68	5,00
Tegelbruk	8	1	4	3	—	11	4	6	1	1	4	11	—	9	1	9	5	39	9,165,00	23,26
Träoljefabriker	2	—	—	—	1	—	—	1	—	1	1	3	—	5	—	—	—	9	6,483,00	—
Tändrörsfabrik	1	—	—	1	—	½	4	—	—	1	1	—	—	2	—	—	—	3	10,000,00	10,00
Summa	88	7	4	20	2	57½	448	69	6	19	69	283	6	62	2	73	10	509	735,388,40	283,76
I städerna.																				
Bageri	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	3	—	—	—	—	—	3	10,000,00	9,00
Färgeri	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	2	—	—	—	3	1,000,00	10,00
Garfverin	4	—	—	—	—	—	—	4	—	—	1	7	—	16	—	1	—	25	65,725,00	98,00
Mekaniskt gjuteri	1	—	—	—	1	8	—	—	—	1	1	—	—	18	—	8	—	27	30,000,00	25,00
Mekanisk verkstad	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	58	—	4	—	62	85,500,00	—
Manufakturverk	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	2	—	4	4,235,00	—
Repslageri	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	4	—	—	3	8	18,000,00	20,00
Tobaksfabriker	6	—	—	—	1	4	9	4	—	2	3	6	—	27	34	37	39	146	382,634,02	243,00
Tändsticksfabriker	2	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	11	5	18	12	46	22,666,00	—
Summa	18	—	—	—	2	12	9	13	—	5	6	16	1	138	39	70	54	324	619,760,02	405,00
Summa Summarum	106	7	4	20	4	69½	457	82	6	24	75	299	7	200	41	143	64	833	1,355,148,42	688,76

Anm. Om grufvor, masugnar och jernbruk, jfr berättelsens text.

Tab. No 7 b.

HANDTVERKARE OCH IDKARE AF ANNAN NÄRING SAMT DERAS ARBETARE ÅR 1870.

1.						2.					
De serskilda klasserna af handtering.						Handverkare och Idkare.		Arbetare.		Bevilling i och för rörelsen.	
						m.	q.	m.	q.	Rdr	Rmt.
På landsbygden.											
Bagare.....	4	—	4	—	1,00						
Bleckslagare.....	1	—	—	—	1,00						
Bryggare.....	2	—	13	6	36,00						
Byggmästare.....	6	—	2	—	81,00						
Kakelugnsmakare.....	3	—	2	—	1,00						
Kopparslagare.....	2	—	—	—	—						
Murare.....	9	—	2	—	7,00						
Målare.....	4	—	—	—	3,00						
Sadelmakare.....	1	—	—	—	—						
Skomakare.....	43	—	17	—	117,50						
Skräddare.....	33	—	8	—	13,00						
Slagtare.....	2	—	2	—	2,00						
Smeder.....	18	—	9	—	15,50						
Snickare.....	20	—	6	—	15,00						
Urmakare.....	1	—	—	—	1,00						
Summa	149	—	65	6	294,60						
I städerna.											
Bagare.....	2	—	16	—	50,00						
Barberare.....	2	—	2	—	4,00						
Bleckslagare.....	7	—	9	—	28,00						
Bokbindare.....	8	—	10	—	41,00						
Boktryckare.....	1	—	2	—	7,00						
Bundtmakare.....	3	1	—	—	24,00						
Bryggare.....	2	—	19	4	107,00						
Byggmästare.....	11	—	—	—	61,00						
Färgare.....	3	—	2	1	28,50						
Garfvare.....	13	—	32	—	227,00						
Gelbgjutare.....	2	—	1	—	—						
Glasmästare.....	1	—	—	—	2,00						
Guldsmeder.....	6	—	4	—	26,00						
Handskmakare.....	4	—	2	—	1,00						
Hattmakare.....	2	1	3	2	20,00						
Hofslagare.....	1	—	2	—	7,00						
Instrumentmakare.....	2	—	—	—	1,00						
Kakelugnsmakare.....	7	—	3	—	12,00						
Kopparslagare.....	6	—	5	—	24,00						
Korgmakare.....	1	—	—	—	1,00						
Murare.....	26	—	—	—	11,00						
Målare.....	13	—	12	—	41,00						
Repslagare.....	3	—	18	—	66,00						
Sadelmakare.....	4	—	3	—	12,00						
Skomakare.....	38	—	36	—	90,00						
Skorstensfejare.....	2	—	3	—	19,00						
Skräddare.....	37	—	15	1	75,50						
Slagtare.....	3	2	—	—	14,00						
Smeder.....	14	—	13	—	39,00						
Snickare.....	32	—	16	—	75,00						
Socketbagare.....	3	—	1	—	28,00						
Spegelmakare.....	1	—	—	—	1,00						
Svarfvare.....	1	—	1	—	1,00						
Tandläkare.....	1	—	—	—	1,00						
Tapetserare.....	1	—	—	—	—						
Tobaksfabriks-bolag.....	1	—	8	11	122,00						
Toffelmakare.....	1	—	—	—	7,00						
Tunnbindare.....	2	—	1	—	6,00						
Vagnmakare.....	2	—	—	—	—						
Urmakare.....	4	1	4	—	21,00						
Summa	273	5	243	19	1,301,00						
Summa Summarum	422	5	308	25	1,595,10						

Tab. N:o 8.

ALLMÄNNA VÄGAR, GÄSTGIFVERIN OCH SKJUTSNING.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Serskilda slag af vägar.	L ä n g d i m i l				Kostnad i Rdr Rmt för de under perioden				Gästgifverins antal vid periodens slut.	Antal hästar, utgångne		
	af hvarje slag af motstående vägar	af indelade med skjutsstationer försedda vägar	af fulländade och afsynade nya vägar	af omlagda eller betydligt förbättrade vägsträckor	fulländade nya vägar		omlagda eller betydligt förbättrade vägsträckor			År.	tillkungs- och krono-skjuts.	till gästgifveriskjuts.
					af statsmedel.	af kommunernas medel.	af statsmedel.	af kommunernas medel.				
vid periodens slut.	under perioden.											
Allmänna vägar	119 $\frac{3}{8}$	118	1 $\frac{3}{8}$	6 $\frac{3}{8}$	35,000	1,300	78,057	49,990	91	1866	1,486	55,522
Häradsvägar	98 $\frac{3}{8}$	88 $\frac{1}{2}$	$\frac{3}{8}$	7 $\frac{1}{8}$	—	—	27,400	18,076	43	1867	852	47,313
Socknevägar	80 $\frac{1}{2}$	21	1 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	—	9	1868	1,369	42,890
I städerna	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1869	1,104	40,523
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1870	600	35,953
Summa	298 $\frac{3}{8}$	227 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{3}{8}$	7 $\frac{3}{8}$	35,000	1,300	105,457	68,066	146	—	5,411	222,201
Gästgifverin med skjutsentreprenad.....	—	—	—	—	—	—	—	—	61	—	—	227,612

Ann. En half mil nyanlagd sockenväg är bekostad af undsättningsmedel från Göteborg och anläggningen af återstående 1 $\frac{1}{2}$ mil är utförd af vederbörande kommuner genom eget arbete.

Tab. N:o 9 a.

S J Ö F A R T, Å R 1870.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.
	Fartyg och båtar öfver 3 nyläster, begagnade till utrikes sjöfart.							Fartyg och båtar öfver 3 nyläster, begagnade till inrikes sjöfart.							Summa under året begagnade fartyg och båtar öfver 3 nyläster.						
	Seglande.		Med ångmaskin försedda.			Besättning.		Seglande.		Med ångmaskin försedda.			Besättning.		Seglande.		Med ångmaskin försedda.			Besättning.	
	Antal.	Lästetal.	Antal.	Lästetal.	Hästkraft.	Skeppare.	Sjöfolk.	Antal.	Lästetal.	Antal.	Lästetal.	Hästkraft.	Skeppare.	Sjöfolk.	Antal.	Lästetal.	Antal.	Lästetal.	Hästkraft.	Skeppare.	Sjöfolk.
Landsbygden.....	—	—	—	—	—	—	—	115	1,284,100	16	75½	179	11	90	115	1,284,100	16	75½	179	11	90
Arvika köping.....	—	—	—	—	—	—	—	2	11	1	50	30	1	8	2	11	1	50	30	1	8
Summa för landsbygden	—	—	—	—	—	—	—	117	1,295,100	17	125½	209	12	98	117	1,295,100	17	125½	209	12	98
Städerna: Kristinehamn	—	—	—	—	—	—	—	5	98,99	1	24	30	6	24	5	98,99	1	24	30	6	24
Karlstad.....	—	—	—	—	—	—	—	43	1,130,00	6	116	131	49	154	43	1,130,00	6	116	131	49	154
Summa för städerna	—	—	—	—	—	—	—	48	1,228,99	7	140	161	55	178	48	1,228,99	7	140	161	55	178
Summa för hela länet	—	—	—	—	—	—	—	165	2,524,00	24	265½	370	67	276	165	2,524,00	24	265½	370	67	276

Tab. N:o 9 b.

HANDLANDE OCH DERAS BETJENING, ÅR 1870.

1.	2.	3.	4.	5.	6.
	Handlande.		Betjening.		Bevillning & rörelsen. Rdr Rmt.
	Män.	Qvinnor.	Män.	Qvinnor.	
På landsbygden.					
1. Handlande, som idka grosshandel eller försälja varor i bod eller från annat upplagsställe.....	237	8	106	5	1,952,50
2. Handlande, som utom den ort, der de äro bosatte, sjelfva eller genom andra kringföra eller annorlunda än å marknad till salu utbjuda varor.....	6	—	2	—	47,00
Summa för landsbygden	243	8	108	5	1,999,50
I städerna.					
1. Handlande, som idka grosshandel eller försälja varor i bod eller från annat upplagsställe.....	111	7	91	13	1,680,50
Summa för hela länet	354	15	199	18	3,680,00

Tab. No 10 a.

HEMMAN OCH JORDLÄGENHETER M. M. Å LANDSBYGDEN, ÅR 1870.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Hemman och jordlägenheter af alla slag, efter olika natur vid periodens slut.	H e m m a n .			A n t a l							Taxeringsvärde sista året. R:dr R:mt.
	Mantal		Brukningsdelar.	jordtorp.	soldatorp.	backstugor.	andralägenheter.	hyttor.	bergstorp.	verk och inrättningar.	
	oförmedlade.	nuvarande.									
Landsbygden.											
A) Krono-egendomar.											
1) Under allmän disposition.											
c) Hemman	6,750	6,500	13	12	1	—	—	—	—	—	162,450
d) Boställen	89,011	85,095	132	212	3	33	2	—	—	—	3,087,810
e) Jordlägenheter	—	—	—	—	—	—	18	—	—	—	192,710
f) Fiskerin	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
g) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23	28,900
2) Under enskild disposition.											
b) Hemman	0,250	0,250	2	—	—	—	—	—	—	—	3,200
c) Bergstorp	—	—	31	1	—	—	15	—	—	—	119,870
d) Jordlägenheter	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	3,000
e) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3,500
B) Skatte-egendomar.											
a) Boställen	2,286	2,286	16	5	—	—	2	—	—	—	164,067
b) Säterin	1,000	1,000	1	4	—	—	—	—	—	—	52,500
c) Hemman	1,222,413	1,205,000	18,544	2,674	877	1,442	498	—	—	—	52,813,284
d) Jordlägenheter	—	—	—	—	—	—	440	—	—	—	1,000,667
e) Hyttor	—	—	432	—	—	9	—	32½	—	—	11,245,760
f) Bergstorp	—	—	208	20	—	2	—	—	133	—	73,350
g) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	991	3,544,965
C) Frälse-egendomar.											
a) Boställen	1,635	1,635	5	—	—	—	—	—	—	—	116,400
b) Säterin och ladugårdar	94,958	94,958	137	402	—	3	2	—	—	—	5,360,680
c) Rå- och Rörshemman	14,917	14,917	62	15	—	1	—	—	—	—	568,380
d) Hemman	341,323	326,863	2,268	506	235	211	53	—	—	—	13,597,774
e) Jordlägenheter	—	—	—	—	—	—	35	—	—	—	25,600
f) Hyttor	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
g) Bergstorp	—	—	8	—	—	—	—	—	5	—	146,590
h) Fiskerin	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	21,600
i) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	211	1,328,115
Summa	1,774,543	1,738,506	21,859	3,851	1,116	1,701	1,078	33½	133	1,226	93,661,172

Tab. N:o 10 b.

JORDOMRÅDE OCH EGENDOMAR I STÄDERNA, ÅR 1870.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
År.	Tomter.		Antal nybyggda boningshus.	Jordar och lägenheter.						Taxeringsvärde i R.dr R.mt.		
	Antal			Åker.	Äng.	Skog.	Betesmark.	Summa jordareal.	Nuvarande mantal.	Af hus och tomter.	Af jordar.	Summa.
	bebyggda.	obebyggda.										
1866	439	186½	95	—	—	—	—	—	—	4,175,274	1,568,025	5,743,299
1867	546	152½	106	—	—	—	—	—	—	5,885,238	1,598,325	7,483,563
1868	606	139½	61	17,592,61	1,112,96	40,425,65	—	—	—	6,936,563	1,570,590	8,507,153
1869	620	127½	11	—	—	—	—	—	—	7,440,313	1,547,740	8,988,053
1870	622	126½	19	—	—	—	—	—	—	7,631,613	1,508,380	9,139,993

Tab. N:o 11.

LAGA SKIFTEN UNDER ÅREN 1866—1870.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.
År.	A f s l u t a d e l a g a s k i f t e n.																								
	Sakta skiftens antal.	Antal.	Skiftade mantal.		Qvarboende delegares					Utflyttade delegares					Summa skiften.	Skiftade qvadratref.					Utgifter till landtmätare och gode män. R.dr.	Öfriga beräknade utgifter. R.dr.			
			Oförmedlade.	Nuvarande.	skiftesantal.				Summa.	skiftes-antal.				Summa.		Åker.	Äng.	Odlingsmark.	Afrösningsjord.	Impe-dimen-ter.			Summa.		
					1.	2.	3.	4.		öf- ver 4.	1.	2.	3.											4.	öf- ver 4.
1866	25	20	1,58	8,54	69	40	19	5	3	136	4	3	5	2	3	17	289	7,532	6,071	37	109,035	378	123,053	22,525	4,522
1867	13	16	1,00	8,37	16	13	10	2	1	42	5	14	4	—	—	23	130	5,634	3,231	58	62,193	116	71,287	20,558	7,569
1868 ...	8	21	2,33	12,26	16	21	35	23	36	131	5	5	1	5	9	25	549	9,297	4,354	1,127	207,872	3,236	225,886	35,796	7,617
1869	13	5	0,33	1,37	8	9	—	—	—	17	3	2	—	—	—	5	33	929	205	13	2,201	70	3,418	2,684	2,003
1870	7	4	0,33	2,58	11	5	1	—	—	17	3	—	2	—	—	5	33	1,097	611	20	2,784	56	4,568	3,682	1,465
Summa	66	66	5,57	33,62	120	88	65	30	40	343	20	24	12	7	12	75	1,034	24,489	14,522	1,255	334,090	3,856	428,212	85,245	23,176

Anm. Angående "oförmedlade skiftade mantalet" torde böra anmärkas, att landtmätarne, enligt föreskrift, icke upptaga detta mantal i sina redogörelser, så vida det ej ensamt utgjort delningsgrund. Härigenom förklaras orsaken hvarföre "oförmedlade mantalet" i denna uppgift är vida mindre än "nuvarande mantalet", hvilket redovisas efter sist upprättad Jordebok.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.							
								A f k o r t a d.					Anordnad eller	
								1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866.	1867.
Statsmedel.														
Ränta..... R:dr R:mt	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	149,953,84	146,820,89							
Tiondespanmål..... " "	2,46	2,52	2,03	2,04	2,04	54,974,07	53,631,68							
Arrendemedel..... " "	—	—	—	—	12,29	2,978,68	4,281,28							
Tiondetackjern..... " "	—	—	—	—	—	13,182,76	13,282,56							
Mantalspenningar..... " "	3,204,80	3,976,70	4,913,30	5,130,50	5,110,80	35,631,60	34,164,03							
Bötesmedel..... " "	11,888,05	18,124,40	21,527,25	17,724,73	18,024,08	18,507,11	18,920,27							
Tillfälliga rotevakansafgifter..... " "	21,38	—	—	—	—	362,36	94,94							
Vakansafgifter af nyroterad jord..... " "	—	—	—	—	—	9,173,76	9,688,56							
Båtsmansvakansafgift..... " "	—	—	—	—	—	879,00	890,56							
Sjette hufvudtitelns uppbördsmedel..... " "	—	—	—	—	—	—	—							
Attonde d:o d:o..... " "	—	—	—	—	—	961,35	942,44							
Stämpelpappersmedel..... " "	—	—	—	—	—	43,204,66	59,037,56							
Kontrollstämpelmedel..... " "	—	—	—	—	—	165,05	185,44							
Bränvinstillverkningsmedel..... " "	—	—	—	—	—	7,571,25	—							
Kongl. Kammar-rättens anmärkningsmedel..... " "	—	—	—	—	—	8,61	18,27							
Summa	15,119,69	22,106,62	26,445,58	22,860,27	23,152,21	337,554,10	341,958,46							
Riksgäldsmedel.														
Allmän bevilning..... R:dr R:mt	3,598,53	4,674,59	5,545,26	5,718,49	5,463,08	122,534,75	120,678,60							
Vapenskatt..... " "	—	290,27	153,23	15,50	—	—	39,234,62							
Odlingslånemedel..... " "	—	—	—	—	—	4,188,20	3,808,00							
Tidningsstämplingsmedel..... " "	—	—	—	—	—	426,00	419,00							
Bevilning af utländske handlande..... " "	—	—	—	—	—	360,00	540,00							
Dito för konserter m. m..... " "	—	—	—	—	—	64,50	30,00							
Dito af testamenten..... " "	—	—	—	—	—	542,19	321,94							
Kongl. Kammar-rättens anmärkningsmedel..... " "	—	—	—	—	—	12,08	198,00							
Summa	3,598,53	4,964,86	5,698,49	5,733,99	5,463,08	128,127,72	165,230,16							
Diverse Verks medel.														
Landshöfdingeackords-amorteringsfondens medel..... R:dr R:mt	—	—	—	—	—	1,350,00	1,350,00							
Undsättningsfondens medel..... " "	—	—	—	—	—	—	—							
Allmänna beväringensfondens medel..... " "	—	—	—	—	—	3,100,00	3,000,00							
Skogsplanteringsfondens medel..... " "	—	—	—	—	—	129,93	20,00							
Vadstena krigsmanshusfonds medel..... " "	—	—	—	—	—	205,96	212,49							
Bränvinsminuthandels- och utskänkningsmedel..... " "	63,88	856,77	—	—	—	41,065,34	54,615,94							
Kurhusmedel..... " "	1,986,46	3,282,09	4,079,24	4,245,65	3,544,83	22,308,91	28,478,30							
Folkskolemedel..... " "	3,204,28	3,975,00	4,913,10	5,132,30	5,110,80	35,632,40	34,168,00							
Riddarhusmedel..... " "	35,00	50,00	60,00	70,00	85,00	415,00	380,00							
Presterskapets lönerregleringsmedel..... " "	—	—	—	—	—	—	236,02							
Pastorsbostället Huldebys skogsmedel..... " "	—	—	—	—	—	—	—							
Blomskogs pastorsboställes d:o..... " "	—	—	—	—	—	—	—							
Elfdals pastorsboställes regleringsfonds medel..... " "	—	—	—	—	—	47,501,00	47,496,00							
Landstingsmedel..... " "	—	—	—	—	662,40	—	—							
Vermländska brandstodsbolagets medel..... " "	—	—	—	—	—	51,930,54	37,025,32							
Tillsyningsarvode vid destilleringsverk..... " "	—	—	—	—	—	225,00	90,00							
Brunskogs pastorsboställes skogsförsäljningsmedel..... " "	—	—	—	—	—	—	—							
Medel för försäld skog från jägmästarebostället Gate..... " "	—	—	—	—	—	—	—							
Soldatlegomedel..... " "	—	—	—	—	—	—	—							
Medel för försäld skog från Ruskåsen..... " "	—	—	—	—	—	—	—							
D:o d:o d:o d:o Vestra Fösked..... " "	—	—	—	—	—	—	—							
D:o d:o d:o d:o Fryksände prestgård..... " "	—	—	—	—	—	—	—							
D:o d:o d:o d:o Torp..... " "	—	—	—	—	—	—	—							
Summa	5,289,62	8,163,86	9,052,34	9,447,95	9,403,03	203,864,08	207,072,07							
Annorstädes debiterade medel.														
Stockholms Stora Barnhus' medel..... R:dr R:mt	—	—	—	—	—	1,355,78	1,329,39							
Beväringmanskapets invalid- och pensionsfonds medel..... " "	1,192,50	2,842,50	1,120,00	3,042,50	2,955,00	465,00	560,00							
Jagtkassemedel..... " "	—	—	—	—	—	40,75	10,00							
Regimentskrifvares uppbördsrester..... " "	—	—	—	—	—	15,323,58	14,948,45							
Summa	1,192,50	2,842,50	1,120,00	3,042,50	2,955,00	17,185,11	16,847,84							
Summa för hela länet	25,200,34	38,077,84	42,316,41	41,084,71	40,973,32	686,731,01	731,108,53							

No 12.

UPPBÖRDEN.

inom räkenskapsåret influten.			Resterande vid räkenskapsårets slut.					Summa uppbörd, deri inberäknade restantier från föregående år.				
1868.	1869.	1870.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
152,034,05	137,212,03	159,273,20	814,31	2,311,00	2,343,97	21,110,84	17,722,44	150,771,15	149,134,89	154,381,02	158,325,87	176,998,64
56,978,12	59,378,38	60,100,54	0,98	30,96	33,28	714,53	450,24	54,977,51	53,665,16	57,013,43	60,094,95	60,552,82
4,847,10	4,886,06	4,973,73	—	—	—	—	267,27	2,978,68	4,281,26	4,847,10	4,886,06	5,253,29
13,733,63	13,755,57	13,355,67	—	—	—	—	—	13,182,76	13,282,56	13,733,63	13,755,57	13,355,67
34,502,87	27,857,88	33,508,47	384,85	1,193,52	949,15	6,225,77	5,088,50	39,221,25	39,334,25	40,365,32	39,214,15	43,707,77
18,333,52	12,120,16	15,055,70	23,642,92	30,917,81	30,275,72	44,564,29	51,745,51	54,038,08	67,962,48	70,136,49	74,409,18	84,825,29
124,04	188,51	86,78	—	—	—	—	—	383,74	94,94	124,04	188,51	86,78
10,077,71	8,997,55	8,452,66	—	46,86	39,91	35,54	464,16	9,173,76	9,735,42	10,117,62	9,033,09	8,916,82
1,046,10	732,37	703,44	—	—	—	—	—	879,00	890,56	1,046,10	732,37	703,44
—	99,03	723,86	—	—	99,03	—	—	—	—	99,03	99,03	723,86
997,20	1,050,00	1,046,30	—	—	—	—	—	961,35	942,44	997,20	1,050,00	1,046,30
39,503,47	54,012,61	47,930,47	—	—	—	—	—	43,204,66	59,037,56	39,503,47	54,012,61	47,930,47
145,23	159,36	174,69	—	—	—	—	—	165,05	185,44	145,23	159,36	174,69
—	28,36	2,19	—	—	—	—	—	7,571,25	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	8,61	18,27	—	28,36	2,19
332,323,04	320,477,87	345,387,70	24,843,06	34,500,15	33,741,06	72,650,97	75,738,12	377,516,85	398,565,23	392,509,68	415,959,11	444,278,03
120,241,21	109,181,61	116,312,61	1,313,24	2,945,86	3,176,04	10,641,11	8,591,23	127,446,52	128,299,07	128,962,51	125,541,21	130,366,92
442,61	15,55	2,00	—	628,89	33,05	2,00	—	—	40,153,78	628,89	33,05	2,00
4,487,34	2,163,36	4,187,23	235,50	583,00	251,16	2,007,80	1,740,37	4,423,70	4,301,00	4,738,50	4,171,16	5,927,80
416,50	387,00	401,90	—	—	—	—	—	426,00	419,00	416,50	387,00	401,90
480,00	—	—	—	—	—	—	—	360,00	540,00	480,00	—	—
72,00	51,00	37,50	—	—	—	—	—	64,50	30,00	72,00	51,00	37,50
584,19	46,92	98,68	—	—	—	—	—	542,19	321,94	584,19	46,92	98,68
265,10	259,50	27,00	—	—	—	—	—	12,08	198,00	265,10	259,50	27,00
126,988,95	112,104,94	121,066,92	1,548,74	4,157,77	3,460,25	12,650,91	10,331,80	133,274,99	174,352,79	136,147,69	130,489,84	136,861,80
1,350,00	1,350,00	1,350,00	—	—	—	—	—	1,350,00	1,350,00	1,350,00	1,350,00	1,350,00
—	3,000,00	35,500,03	—	—	—	—	—	—	—	—	3,000,00	35,500,03
2,100,00	1,300,00	1,800,00	—	—	—	—	—	3,100,00	3,000,00	2,100,00	1,300,00	1,800,00
11,00	—	—	—	4,00	—	—	—	129,93	24,00	11,00	—	—
211,23	249,65	—	212,49	211,23	249,65	230,13	429,00	418,45	423,72	460,88	479,78	429,00
54,891,67	50,358,18	51,251,62	439,12	849,83	50,62	2,217,79	2,479,32	41,568,34	56,322,54	54,942,29	52,575,97	53,730,94
28,522,77	23,427,87	24,037,92	226,79	949,65	995,64	5,210,87	3,308,02	24,522,16	32,710,04	33,597,65	32,884,99	30,890,77
34,206,50	28,158,56	33,502,04	385,40	1,191,80	1,245,20	6,219,34	5,088,50	39,222,08	39,334,80	40,364,80	39,510,20	43,701,34
405,00	370,00	380,00	20,00	15,00	25,00	40,00	10,00	470,00	445,00	490,00	480,00	475,00
420,15	318,96	640,44	—	—	18,83	180,71	—	—	236,02	438,98	499,67	640,44
—	—	2,118,72	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,118,72
—	—	813,53	—	—	—	—	—	—	—	—	—	813,53
52,130,48	29,017,67	444,50	—	—	—	—	798,08	47,501,00	47,496,00	52,130,48	29,017,67	444,50
—	—	4,115,37	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5,575,85
74,458,12	43,449,57	76,227,87	—	—	—	—	—	51,930,54	37,025,32	74,458,12	43,449,57	76,227,87
226,50	144,00	130,50	—	—	—	—	—	225,00	90,00	226,50	144,00	130,50
12,756,67	14,206,11	—	—	—	—	—	—	—	—	12,756,67	14,206,11	—
—	10,000,00	10,000,00	—	—	—	—	—	—	—	—	10,000,00	10,000,00
—	—	1,250,00	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,250,00
—	—	4,000,00	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4,000,00
—	—	16,873,47	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16,873,47
—	—	34,240,88	—	—	—	—	—	—	—	—	—	34,240,88
—	—	1,863,50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,863,50
261,690,09	205,350,57	300,540,39	1,283,80	3,221,51	2,584,94	14,098,84	12,112,92	210,437,50	218,457,44	273,327,37	228,897,36	322,056,34
1,416,69	1,498,26	1,497,04	10,67	21,14	21,14	11,70	—	1,366,45	1,350,53	1,437,83	1,509,96	1,497,04
420,00	497,50	680,00	3,762,50	3,982,50	6,437,50	7,327,50	8,225,00	5,420,00	7,385,00	7,977,50	10,867,50	11,860,00
—	—	—	—	—	—	—	—	40,75	—	—	—	—
20,191,62	4,796,68	20,445,77	989,43	2,108,21	2,539,79	16,632,37	11,472,23	16,313,01	17,056,66	22,731,41	21,429,05	31,918,00
22,028,31	6,792,44	22,622,81	4,762,60	6,111,85	8,998,43	23,971,57	19,697,23	23,140,21	25,802,19	32,146,74	33,806,51	45,275,04
743,030,39	644,725,82	789,617,82	32,438,20	47,991,28	48,784,68	123,372,29	117,880,07	744,369,55	817,177,65	834,131,48	809,182,82	948,471,21

Tab. N:o 13.

S P A R B A N K E R N A.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	
År.	Antal Sparbanker.	Under året					Vid årets slut				Behållning i Sparbank:	Klassifikation af delegarne efter deras vid hvarje års slut inestående behållning.									
		tillkom- nenye del- egare.	af- gång- ne del- egare.	insatt be- lopp.	i räk- skaperna godtgjord ränta å delegarnes kapital.	uttaget belopp.	qvar- ståen- de del- egare.	inestående behållning, tillhörande delegarne.	befintligt öfverskott (grund-och reservfond, räntevin- ster m. m.).	Summa af kolumnerne N:is 8 och 9.		1866.		1867.		1868.		1869.		1870.	
		Antal.	Antal.	R:dr R:mt.	R:dr R:mt.	R:dr R:mt.	Antal.	R:dr R:mt.	R:dr R:mt.	R:dr R:mt.		Antal del- egare.	Summa R:dr R:mt.	Antal del- egare.	Summa R:dr R:mt.	Antal del- egare.	Summa R:dr R:mt.	Antal del- egare.	Summa R:dr R:mt.	Antal del- egare.	Summa R:dr R:mt.
1865	—	—	—	—	—	8,120	1,674,545	124,286	1,798,831	från 1—10 R:dr	563	2,409	1,720	8,345	1,640	7,391	1,808	7,982	828	4,203	
										» 10—25 »	655	10,766	1,371	22,707	1,284	20,454	1,346	21,427	618	10,466	
1866	6	876	845	238,295	83,701	284,249	8,179	1,712,294	131,781	1,844,075	» 25—50 »	432	16,067	976	36,564	896	32,086	1,018	36,498	454	17,345
										» 50—100 »	506	37,776	1,095	80,060	1,002	70,942	1,106	76,080	481	35,699	
1867	6	1,094	936	258,403	83,564	348,940	8,307	1,705,320	141,767	1,847,087	» 100—200 »	522	79,711	1,166	170,184	1,060	146,724	1,213	168,373	577	88,159
										» 200—300 »	320	84,536	565	142,406	537	123,494	583	140,005	346	86,674	
1868	6	1,067	1,135	264,368	83,666	345,040	8,239	1,708,766	147,628	1,856,394	» 300—400 »	164	59,604	326	114,002	297	101,365	334	115,430	215	74,744
										» 400—500 »	85	37,938	209	94,086	214	95,708	231	102,262	135	57,807	
1869	6	1,409	1,098	325,652	83,446	354,474	8,550	1,763,348	154,643	1,917,991	» 500—1,000 »	221	164,127	458	327,651	484	334,358	517	357,962	265	187,824
										utöfver 1,000 »	128	248,379	421	709,315	417	727,703	394	737,329	175	302,530	
1870	6	2,164	898	512,835	94,396	296,387	9,816	2,074,118	166,152	2,240,270	Summa	3,596	741,313	8,307	1,705,320	7,831	1,665,225	8,550	1,763,348	4,094	865,451

Anm. Endast för åren 1867 och 1869 är klassifikationen af delegarne efter deras behållning fullständig. För öfriga år jfr de i Statistisk Tidskrift lemnade årsredogörelserna.

Tab. N:o 14.

F A T T I G V Å R D E N.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.				
År.	Fattigvårds-samhällen			Antal fattighus- antal rotar.	Antal fattighjon, som erhållit full försörjning.									Antal af fattigvården understödde, som ej fått full för- sörjning.			Fattigvårdens											
	med gemensam fattigvård.		med fattigvården rotaris delad.		Äldre personer, vårdade				Barn, vård- dade i och utom fattighus.		Summa.		Summa af båda könen.	m.		q.	Summa	Afkast- ning af egen- dom, kollek- ter m. m.		Personel afgift.		Tillskott		Ersättning		Summa inkom- ster.	Summa utgifter i och för fattigför- sörjning. Rdr Rmt.	
					i fattig- hus.		på annat sätt.		m.	q.	m.	q.										m.	q.	m.	q.			m.
	m.		q.		m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.		
I städerna.																												
1866.....	2	1	12	2	12	34	26	59	83	91	121	184	305	68	228	296	1,437	2,182	17,915	1,195	—	17	22,746	27,539				
1867.....	2	1	12	2	23	57	19	32	88	99	130	188	318	70	228	298	2,698	2,055	20,982	1,184	—	55	26,974	35,598				
1868.....	2	1	12	2	24	63	19	29	96	104	139	196	335	127	258	385	1,929	2,140	28,855	1,203	—	520	34,647	42,042				
1869.....	2	1	12	2	29	53	20	35	109	106	158	194	352	120	269	389	1,580	2,210	30,145	2,010	—	401	36,346	42,365				
1870.....	2	1	12	2	29	52	23	32	111	107	163	191	354	101	275	376	1,118	2,432	28,869	2,007	400	1,095	35,921	40,094				
På landet.																												
1866.....	52	36	514	9	9	28	943	1,741	916	850	1,868	2,619	4,487	2,623	4,254	6,877	11,808	31,987	167,779	122,359	886	269	335,088	344,972				
1867.....	51	37	528	9	6	27	1,035	1,819	990	912	2,031	2,758	4,789	2,918	4,727	7,645	15,436	33,007	184,367	127,816	1,252	636	362,514	373,572				
1868.....	52	36	515	10	9	29	1,124	1,943	1,085	1,009	2,218	2,981	5,199	4,334	6,458	10,792	15,156	34,417	219,842	152,711	9,785	1,105	433,016	454,669				
1869.....	51	37	539	10	12	31	1,210	2,197	1,280	1,278	2,502	3,506	6,008	4,233	6,271	10,504	15,364	34,503	276,141	156,391	3,281	681	486,361	490,621				
1870.....	50	38	567	10	10	32	1,232	2,230	1,292	1,295	2,534	3,557	6,091	4,157	6,308	10,465	13,413	34,435	263,274	141,636	4,789	960	458,507	462,460				
I hela länet.																												
1866.....	54	37	526	11	21	62	969	1,800	999	941	1,989	2,803	4,792	2,691	4,482	7,173	13,245	34,169	185,694	123,554	886	286	357,834	372,511				
1867.....	53	38	540	11	29	84	1,054	1,851	1,078	1,011	2,161	2,946	5,107	2,988	4,955	7,943	18,134	35,062	205,349	129,000	1,252	691	389,488	409,170				
1868.....	54	37	527	12	33	92	1,143	1,972	1,181	1,113	2,357	3,177	5,534	4,461	6,716	11,177	17,085	36,557	248,697	153,914	9,785	1,625	467,663	496,711				
1869.....	53	38	551	12	41	84	1,230	2,232	1,389	1,384	2,660	3,700	6,360	4,353	6,540	10,893	16,944	36,713	306,286	158,401	3,281	1,082	522,707	532,986				
1870.....	52	39	579	12	39	84	1,255	2,262	1,403	1,402	2,697	3,748	6,445	4,258	6,583	10,841	14,531	36,867	292,143	143,643	5,189	2,055	494,428	502,554				

